

ΣΥΝΟΔΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ

ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΤΟΥ Γ' (1265 - 1266)

I

Εἶναι γνωστόν, ὅτι μετὰ τὴν δευτέραν ἐκθρόνισιν καὶ τὴν καθάραισιν τοῦ Πατριάρχου Ἀρσενίου Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν γηραιὸν φίλον του Γερμανόν, μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως. Τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τούτου ἐξέθεσα ἐν συντομίᾳ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱστορικῶν πηγῶν εἰς προηγουμένην ἐργασίαν μου¹· ἐκεῖ προσεπάθησα νὰ δώσω καὶ χαρακτηρισμὸν τῆς συμπαθοῦς προσωπικότητος τοῦ ἀρχιερέως τούτου. Τὸ ἐπίσημον ἔγγραφον τῆς ἐκλογῆς, τὸν *Συνοδικὸν τόμον*, ὅπως ἐπισήμως § 16 λέγεται, ἀνακαλύψας δημοσιεύω κατωτέρω κατὰ φωτογραφίαν ἐκ τοῦ μόνου κώδικος, ὅστις, καθ' ὅσον ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω, διέσωσε τὸ κείμενον τοῦτο, τοῦ ὑπ' ἀρ. 142 Βαροκκινου κώδικος τῆς ἐν Oxford Βιβλιοθήκης, ὁ ὁποῖος, ἰδιόκτητός ποτε τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλλου, διασφύζει, ὅπως ἀνέπτυξ' ἄλλαχού², πολυτιμώτατα κείμεν' ἀναφερόμενα εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις, ὅσας ἀνεκίνησε τὸ σχίσμα τῶν Ἀρσενιατῶν. Παραπέμπων τὸν ἀναγνώστην εἰς ὅσα ἐκεῖ ἀνέπτυξα, παρέχω τὸ κείμενον πρῶτον τοῦ *Συνοδικοῦ τόμου*, σιωπηρῶς κατὰ τὰ ἐλάχιστα ὀρθογραφικὰ σφάλματα³ διωρθωμένον, διηρημένον δὲ χάριν εὐκολίας περὶ τὰς παραπομπὰς εἰς παραγράφους, μὲ ἀναγραφὴν τῶν πηγῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλήφθησαν, καθ' ὅσον ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω, τὰ μνημονεύμενα ἱστορικὰ γεγονότα ἢ τὰ παρατιθέμενα χωρία. Ἡ πλήρης φιλολογικὴ καὶ ἱστορικὴ τοῦ κειμένου ἐρμηνεία, ἢ ὁποία προϋποθέτει τὴν γνῶσιν τῶν περὶ τοῦ σχίσματος τῶν Ἀρσενιατῶν δημοσιευμάτων μου⁴, ἀκολουθεῖ κατόπιν.

¹ Ἑλληνικά 2 (1929) 301 κέξ.

² Ἑλληνικά 3 (1930) 28 κέξ.

³ 2 *σύνεσεις*, 5 *διαζωγραφεῖ*, *λίνα*, 9 *δαδούχφ*, 14 *σάβας*, 16 *τουτιώ*, *δηχθήσεται* κλπ.

⁴ Ἑλληνικά τόμ. 2, 3 καὶ 5.

Φησὶν ὁ Θεοπάτωρ πάλαι πρὸς τὸν Θεόν· Ἐλάλησας καὶ εἶπας 1
 Ἐθέμην βοήθειαν ἐπὶ δυνατὸν, ὕψωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου, | ἐν ἐλαίῳ f. 266*
 ἀγίῳ μου ἔχρισα αὐτόν· ἡ γὰρ χεὶρ μου συναντιλήψεται αὐτῷ καὶ ὁ βραχίον
 μου κατισχύσει αὐτόν. ἔροῦμεν ἤδη ταῦτι καὶ ἡμεῖς καὶ πάνυ γε προσφυνῶς,
 ἐφ' οἷς ἐν μέσῳ ἡμῶν ὀρῶμεν ἤδη καὶ γινομένοις καὶ πραττομένοις παρὰ 5
 Θεοῦ. καὶ ὁ μὲν χορὸς ἡμῶν, ὃς ἐν ἀγίῳ συνείρεται πνεύματι, σύντονον τὸ ἐπὶ
 τούτοις μέλος ἀναβαλλέσθω, ὁ δὲ Θεοπάτωρ ἀοράτως ἐν ἡμῖν χοραρχῶν, συμ-
 μεθαρμολέσθω τὰ τῆς ᾠδῆς καὶ τῆς ἐν ἡμῖν θειοτέρας πανηγύρεως ἐξαρχέτω.
 ἀλλ' ἵνα κοινὸν τὸ τῆς ἑορτῆς ἐντρούφημα γένοιτο, εἰς κοινήν προκείσθω ἀκρόα-
 σιν ἡ τῆς ἑορτῆς ἀφορμὴ καὶ τὸ τῆς πανηγύρεως αἴτιον. 10

Ὁ τοῦ πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπερύψηλος θρόνος ἐν 2
 στερήσει γίνεται νυμφίου πνευματικοῦ, καὶ ζητεῖ μὲν αὐτὸς τὸν μᾶλλον κοσμή-
 στοντα ἢ κοσμηθησόμενον ὑπ' αὐτοῦ, ζητεῖ δὲ καὶ ὁ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας
 χορὸς τὸν εἰς συνοχὴν δεξιόν, ὡς ἂν ὑπ' αὐτῷ μέσῳ ἢ τε τοῦ ἱεροῦ χοροῦ
 στεφάνη καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν κύκλου συνέχοι τὸ εὐάρμοστον καὶ ἡ ἐκ τοῦ 15
 κύκλου πρὸς αὐτὸν σύννευσις καὶ τὰ πρὸς τὸν κύκλον τῆς αὐτῆς ῥοπῆς ἀνα-
 στήματα ἐν ἰσότητι διαμένοιεν, ἢ οὕτω καὶ ὁ τῶν ἀρετῶν περὶ ἡμᾶς χορευοῦ
 χορὸς καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἰσότης διακοσμοίη τὰ καθ' ἡμᾶς· ζητεῖ δὲ καὶ τὸ τῶν
 ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν πλήρωμα τὸν περὶ τὴν αὐτοῦ φυλακὴν γρήγορον, τὸν
 ἐπαγοῦσπνείν καὶ νήφειν εἰδότα, τὸν ἐμμελεῖ δυνάμενον σύριγγι πρὸς τὴν τῆς 20
 διδασκαλίας γλῶσσην διεξάγειν τοῦ Χριστοῦ τὰ λογικὰ θρέμματα. οὕτω μὲν οὖν
 ζητοῦσιν ὁ θρόνος, ὁ χορὸς, τὸ ποιμνιον κοσμήτορα, συνοχέα, ποιμένα.

Καὶ ἡμεῖς ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀθροισθέντες τὸν ἐπὶ τούτοις ἅπασιν δεξιὸν 3
 ἀναψηλαφῶμεν καὶ ἦν μία τις ἡ ἐξ ἀπάντων σπουδῆ, τὸ ἐκλεγεῖναι τὸν ἄριστον.
 καὶ δῆτα ὁ μὲν τοῖς, ὁ δὲ τοῖς, ἄλλος ἄλλοις καὶ ἑτέροις ἕτερος ἐδόκει πρὸς τὸ 25
 ζητούμενον ἱκανός, τῶν προσόντων τοῖς περὶ ὧν ὁ λόγος προσώποις ἀγαθῶν
 πλεονεκτημάτων — καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἄνδρες τοῖσι, πάντες ὑψηλοί, πάντες θεο-
 πρεπεῖς, ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς οἰκουμενικῷ τμήματι, ὅπου λόγος καὶ ἀρετὴ ὡσπερὶ
 τῶν ἄλλων οἰκουμενικῶν ἀπορραγέντα κλιμάτων συνδεδραμήκασι; — πειθόντων
 τοὺς δοκιμάζοντας μὴ ἀπλῶς παρατρέχειν τοὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐφ' ἐκάστῳ πολὺν 30
 ποιεῖσθαι τὸν λόγον καὶ ἐγχεροῖσθαι τῇ διηγήσει τῶν κατ' αὐτόν. καὶ ἦν ἂν 4
 ῥαδίως ἡ ἐξ αὐτῶν ἐκλογὴ διὰ τὴν ἐν λόγοις περιουσίαν αὐτῶν, διὰ τὴν ἐν
 ἀρεταῖς ὀλβιότητα, διὰ τὴν ἐν ἡθέσι κοσμιότητα, εἰ μὴ ἐν μέσῳ τοῦ καθ' ἡμᾶς
 χοροῦ ἀνῆρ ἱερὸς ἀνεφαίνετο, τὸ πρὸς τοὺς εἰρημένους ὑπερέχον πλουτῶν καὶ
 τῆς ἐφ' ἅπασιν δεξιότητος μηδενὶ τούτων τοῦ πρωτείου παραχωρῶν· καὶ ὁ ἀνῆρ 35

1 Psalm. LXXXVIII 20 - 22.

2 βοήθειαν| v propter umiditatem non iam legi potest 17 χορευή B: ad διακο-
 μοίη, quod sequitur, optativum restitui 32 ῥαδία?

- ὁ πολὺς τὰ πάντα θεϊότατος Γερμανός, ὁ τῆς ᾽Αδριανοῦ ἀρχιθύτης, οὗ τὰ κατὰ μέρος λέγειν πλεονεκτῆματα γραφῆς ἔργον διεξοδικωτέρας καὶ πραγματείας
- i. 267 5 μείζονος ἢ κατὰ τὴν νῦν προκειμένην ἡμῖν. τοῦτον τὸν ἄνδρα, | ὡς μὲν ἐκκλησιαστικῆς ἐπιστημοσύνης εἰδότες ἐλληλακότα πρὸς τὸ ἀκρότατον, ὡς δὲ πραγματικῆς ἐμπειρίας πρὸς τὸ ἀκριβέστατον καὶ πρὸς τὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δόξας εὐθύπορον κατὰ πολὺ δεξιότατον, κοινῇ ψήφῳ καὶ ὁμογνωμοσύνῃ ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν ἀναβιβάσαι θρόνον διέγνωμεν. τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεὺς, οὗ τὴν εἰκόνα Πάυλος ὁ θεοκῆρυξ πρότερος ἡμῶν διαζωγραφεῖ, ὃς τὴν κατὰ πνεῦμα κυβερνητικὴν δεξιός, λύων μὲν ἀπόγεια πάνυ εὐφρῶς, δεσμὸν
- 10 πάντα προσπαθείας γεηρᾶς, τῷ δὲ διδασκαλικῷ τοῦ λόγου ἰστίῳ τὰ ἐξ ἀρεῶν περιυθῆεις λῖνα, ἃ θεοῦφαντον τὴν ἰστουργίαν πλουτεῖ, οἷς ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ, τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπὴν ἡμῶν οἰκειούμενος, ὡς ἐν εὐφροσύνης ἱματίῳ ἐπαγάλλεται, οὐδὲν πρὸς τὴν ἐντεῦθεν εὐπρέπειαν τὸ καινὸν τῆς σινδόνης ἐκείνης ἠγούμενος, ἦν ὁ εὐσχήμων ἐνείλησεν βουλευτὴς τὸν τὴν ἐμὴν
- 15 νεκρούμενον νέκρωσιν ζωηφόρον τούτου νεκρόν.
- 6 Κοινῇ μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, ψήφῳ καὶ ὁμογνωμοσύνῃ μετατιθέμεν τὸν ἀγιώτατον τοῦτον ἄνδρα Γερμανόν, τὸν τῆς ᾽Αδριανοῦ ἀρχιθύτην, ἀπὸ τοῦ μητροπολιτικοῦ τῆς ᾽Αδριανοῦ θρόνου ἐπὶ τὸν τῆς Νέας Ῥώμης, τῆς Κωνσταντίνου, τὸν ὀρθοδοξότατον ἡμῶν αὐτοκράτορα, τὸν θεοκυβέροντον, τὸν θεομε-
- 20 γάλυντον, τὸν θεόσοφον συνενδοκοῦντα ἡμῖν ἔχοντες κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπιστημοναρχίαν τοῦ κράτους αὐτοῦ. καὶ τὸ πρᾶγμα οὐκ ἄρι πρῶτως παρ' ἡμῶν τελεσιουργούμενον, οὐδέ γε παρὰ μὲν τοῖς πρὸ ἡμῶν ἀρχιθύταις, ὧν ὁ τῆς διδασκαλίας πυρὸς ἐπὶ μέγα διέλαμψεν, ἐξουθενούμενον καὶ ἀτιμαζόμενον, παρ' ἡμῖν δὲ ἐπ' ἀθετήσει καινοτομούμενον ἴσως τῶν τῆς ἐκκλησίας
- 25 θεσμῶν. μὴ γένοιτο τοῦτο, μὴ γένοιτο! ἐκεῖνα γὰρ τετελεσιουργήκαμεν νῦν καὶ πεπράχαμεν, ὅσα ἠκούσαμεν καὶ ἔγνωμεν αὐτὰ καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο ἡμῖν. ὧν ὀλίγ' ἄττα τοῖς μὴ περὶ ταῦτα ἐπιστατικωτέροις εἰς γνῶσιν προθέμενοι τὰ πλείω διὰ τὸ πλῆθος δραμούμεθα.
- 8 Τὸ τῆς μεταθέσεως ἐν ταῖς ἱστορικαῖς ἀνάγραπτον βίβλοις ἴσασι μὲν οἱ τὴν
- 30 ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας συγκροτησάμενοι σύνοδοι θεοφόροι πατέρες, ἴσασι δὲ καὶ τὰ κανονικὰ τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου κεφάλαια, ἐν οἷς αὐτὸς εὖ διατίθεται ἐκκλησιῶν ἐπισκοπικὰ μετατιθέμενος ὄρια. οὐκ ὀλίγην τῷ λόγῳ παρεισάγει τὴν πίστιν καὶ τὸ τῶν ἐπὶ τῇ τειάρτῃ πεπραγμένων συνόδῳ ἐπιτελεύτιον, ὃ τὰ ἐπὶ τοῖς ἀρχιερεῦσι τῆς τῶν Τυρίων ἐκκλησίας, ἔτι δὲ καὶ τῆς τῶν
- 9 35 Βηρυτιῶν γενόμενα παριστάῃ ἢ ἐπὶ τῷ κοινῷ τῆς οἰκουμένης δαδούχῳ, τῷ

7 Hebr. 7, 21 30 Canon 21; cf. Mansi II 1317
127 ad Colonienses (PG. 32,852) spectare videtur
Mansi VII 85ss.

31 Βασιλείου] ad eius epistulam
34 cf. acta Concil. Chalcedon.

3 προκειμένην ἡμῖν] litteræ enim ἢ per umiditatem evanuerunt 23 ἐξουθενούμενον? 35 βηρυτιῶν B

κοσμολαμπῆ φωστῆρι, | τῷ θεορρήμονι Γρηγορίῳ τελεσθεῖσα μετὰθεως τῆς f. 267^v
 προτεινομένης ἡμῖν μαρτυρίας δεσμός ἐστιν ἀδιάρρηκτος. ὁ τῆς Παμφυλίας
 ἀρχιθύτης Ἐδστάθιος εἰς τὸν τῆς Ἀντιοχείας θρόνον μετατεθεὶς πολλή τις ἀπό-
 μοιρα βεβαιώσεως. ἀναβαίνει τὸν τοιοῦτον τῆς Ἀντιοχείας θρόνον καὶ ὁ ἀπὸ
 τῆς Σεβαστείας Μελέτιος. τρίτον ὁ τοιοῦτος τῆς Ἀντιοχείας θρόνος ὁρᾷ καὶ 5
 τὸν ἀπὸ τῆς Σελευκείας Ἀγάπιον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Πορφυρογεννήτου
 κυροῦ Βασιλείου. ὁ τῆς ἀληθείας ὑπέρομαχος, ὁ τῆς εὐσεβείας διάπυρος ζηλω- 10
 τῆς, ὁ μέγας καὶ ὁμολογητῆς Γερμανός, ἀπὸ τῆς τῶν Ἑλλησποντίων ἐπαρ-
 χίας ἐπὶ τὸν τῆς Κωνσταντινίου θρόνον μετατεθείς, ἀρκεῖ καὶ δίχα τῶν ἄλλων
 πρὸς τὴν ἀπόδειξιν. 10

Ὁ τῆς προσβυτέρως πάπας Ῥώμης Κελεστίνος ὁ μέγιστος συγκροτεῖ τὰ 11
 νῦν εἰρημένα, ἐφ' οἷς εὔρηται πρὸς τὸν ἅγιον Κύριλλον γράφων καὶ πρὸς τὸν
 τῆς Ἀντιοχείας Ἰωάννην καὶ πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης Ῥούφον, εὐπαράδεκτον
 εἶναι τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν ἀπὸ ἐτέρας πόλεως εἰς ἐτέραν τῶν ἐπισκόπων μετὰθεσιν
 ὅς δὴ πάπας καὶ τὸν μέγιστον Πρόκλον, Κυζίκου χειροτονηθέντα ἐπίσκοπον, 15
 εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτρέπει θρόνον μετατεθῆναι. Σωζομενοῦ
 ταῦτα καὶ ὀρθοδόξου Σωκράτους ἐκκλησιαστικαὶ ἱστορίαι. ὁ πολὺς τὰ ἐκκλη- 12
 σιαστικὰ καὶ ἱστορικώτατος Φώτιος, ἐφ' ἧ ἡ πεπόνθηκε βίβλω, πολλὰ ἡμῖν εἰς
 βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων συνεγράφατο παραδείγματα, λόγον καὶ μνήμης ἐπά-
 ξια. ὁρᾷ καὶ ἡ τῶν Ἀλεξανδρέων τὸν ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης Θωμᾶν, γνώμη 20
 τῆς τότε συγκροτηθείσης οἰκουμενικῆς ἐβδόμης συνόδου εἰς τὸ ἐν αὐτῇ μετα-
 τεθέντα πατριαρχεῖον, ὅτε Κωνσταντῖνος καὶ Εἰρήνη τὰ τῆς ῥωμαϊκῆς βασι-

1 cf. Sozom. VI 17 (PG 67p. 1336) VII 3 p. 1421C Socrat. IV 26 p. 532 V6s p. 572s. VII 36 p. 820 A Anonym. περὶ μεταθέσεων PG 119 p. 904 B Niceph. Callist. hist. eccles. XIV 39 (PG 146 p. 1192 A) Method. PG 140 p. 801 C 2 Παμφυλία] immo e Side, oppido Pamphyliæ, ortus ecclesie Berroeeensium in Syria praefuit; cf. Hieronym. de vir. ill. transl. græc. Sophronii §85 3 Ἐδστάθιος] cf. Sozom. I 2 p. 864 Anon. 904 D Callist. 1189 D 5 cf. Socr. II 44 p. 356. VII 36 p. 820 B Anon. 904 D Callist. 1189 D Method. 801 C 6 cf. Anon. 905 D (qui errore ei sedem Hierosolymitanam tribuit) Callist. 1196 D 7 cf. Theophan. p. 384 De Boor Anon. 904 C Callist. 1196 A Method. 801 C 8 Ἑλλησποντίων] de Cyzico dicitur 11 cf. Socr. VII 40 p. 829 B Anon. 908 A Callist. 1193 C 1197 D; eas quae feruntur Coelestini epistulas frustra de tali re perscrutaberis. 15 cf. Socr. VII 35 p. 817 A 40 p. 829 B Anon. 904 C Callist. 1193 C Method. 801 C 16 in Sozomeni historia, quam noster Anonymusque 908 A memoriae, ut videtur, lapsu citant, nihil de hac re invenies 17 Socr. VII 40 p. 829 B 18 ad Photii libellum, qui Συναγωγὰ καὶ ἀποδείξεις etc. inscribitur (PG 104 p. 1219 - 1232), spectare videtur 20 cf. Theophan. p. 461, cuius verba noster, Anonymus 905 B, qui eius Annales nominatim citat, atque Callistus 1196 A prave interpretati sunt

λείας εὐσεβῶς διύθουνον σκηπτρα. ἐν ἰδίῳ καιροῖς καὶ ὁ Μογγὸς Πέτρος τῆς
 αὐτῆς Ἀλεξανδρείας πατριάρχης ἀναγορεύεται ἀπὸ μητροπόλεως Ἐὐχαΐτων,
 τῆ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἀνακίου ἐντολῆ, τρισκαίδεκατον ἔτος τοῦ βασι-
 13 λέως Θεοδοσίου τὰ τῶν Ῥωμαίων σκηπτρα διέποντος. ὁ ἀπὸ τῆς Κρήτης εἰς
 5 Θεσσαλονίκην μετενεχθεὶς ἐπὶ τῆς τοῦ Μακεδόνοσ Βασιλείου βασιλείας Βασι-
 λειος παρὰ τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἰγνατίου συνιστᾷ τὸν λόγον ὡς ἀπαρά-
 γραπτα. ὁ ἀπὸ τῆς Ἀμασείας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετατεθεὶς Στέφανος
 f. 268 14 ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λακαπηνοῦ Ῥωμανοῦ τὰ αὐτὰ βεβαιοῖ. τῶν δὲ | εἰρη-
 μένων τουτωνὶ μεταθέσεων πολλῶ ὕστερον καὶ ὁ ἀπὸ τῆς τοῦ Φιλίππου Και-
 10 σαρείας ἀνὴρ ἱερός, ᾧ Σάββας ἢ κλήσις, εἰς τὸ τῶν Ἱεροσολύμων μετατίθεται
 πατριαρχεῖον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κομνηνοῦ κυροῦ Ἀλεξίου.
 15 Τὰ μὲν οὖν τῶν παραδειγμάτων ἐν τούτοις καὶ οὕτως ἔχοντα, ὀλίγα
 προθεμένων ἡμῶν εἰς ἀνάμνησιν, τὰ δὲ πλείω παραδραμόντων διὰ τὸ πλῆθος,
 ὡς εἰρηται. ἡμεῖς δὲ οἱ ἐν ἀγίῳ συνειλεγμένοι τὴν σήμερον πνεύματι, ἐπεὶ τὸν
 15 τῆς οἰκονομίας τρόπον παρὰ τῶν μεγάλων τῆς ἐκκλησίας φωσιήρων, τῶν
 πολλοῖς πρότερον χρόνοις ἐπὶ πᾶσαν τὴν ὑφήλιον διαλαμψάντων, ἀποδεκτὸν
 καὶ οὕτως ἀσπαστὸν ἔγνωμεν, ὡς κληρὸν τινα πατρικὸν αὐτὸν ἠσπασάμεθα
 προϊόντα καὶ ἐφ' ἡμῖν τοῖς πολλῶ κατόπιν αὐτῶν τῶ ἑτεροδιαδόχῳ τοῦ χαρί-
 σματος, ὃ πρώτως ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμῶν ἀρχιερέως Χριστοῦ τοῖς αὐτόπταις
 20 τούτου καὶ θεοκλήρῳ πιστευθέν, ἄχρι καὶ ἐς ἡμᾶς τοῖς ἀπάτοις Θεοῦ διαβέ-
 16 θηκε κρίμασι. τοῖνυν καὶ γνωμοδοτοῦμεν ἐν ἀγίῳ πνεύματι διὰ τοῦ παρόντος
 συνοδικοῦ τόμου καὶ διοριζόμεθα, κατὰ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ
 πνεύματος, μετατεθῆναι κατὰ τὸ κρατῆσαν ἐκκλησιαστικὸν ἔθος τὸν ὀρθότατον
 25 πατριαρχικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον. ἔνθεν τοι καὶ μετενθρονισθή-
 σεται μὲν οὗτος ἐν τῷ εἰρημένῳ τουτωῖ θρόνῳ καὶ ἀπολαύσει τῆς τοῦ ἱεροῦ
 συνθρόνου καθέδρας καὶ πατριάρχης οἰκουμενικὸς γνήσιος καὶ οὐ παρενθετος
 ἅπασιν ἡμῖν καὶ ὀνομασθήσεται καὶ δειχθήσεται καὶ τῆς ἐφ' ἅπασιν ἐκκλησια-

1 ἐν ἰδίῳ καιροῖς] immo a Petri patriarchatu (477) ad Concilium Oecumenicum
 Septimum (786) trecenti fere anni elapsi sunt 2 hic quoque noster Anonymusque
 908 C (cf. etiam Callist. 1193 D) Theophanis p. 125 et 130 verba perverse sunt inter-
 pretati; Euchaïta enim Petrus ut exul, non uti episcopus, accoluit 3 τρισκαίδεκατον]
 errat in temporum computatione auctor noster; Petrus enim non 421 sub Theo-
 dosio, sed 482 a Zenone imperatore, Ioanne Tabennesiota consilii Chalcedonensis
 assecutore expulso, in sedem Alexandrinam restitutus est 4 e Nicetae Paphlagonis
 vita Patr. Ignatii (PG 105 p. 529 D) sumpta haec esse Anonymus 905 B testis est;
 cf. Callist. 1196 A. 5 Βασιλείου] immo sub Michaelē III imperatore iam Thessalo-
 nicam translatus erat 7 cf. Theoph. Contin. VI 19 p. 410 B. Cedren. II p. 307 B.
 Anon. 905 C Callist. 1196 B 9 cf. Anon. 908 B Callist. 1196 D

18 αὐτὸν Β 28 δεχθήσεται? ἐκκλησιαστικοῖς?

τικῆς διοικήσεως πράγμασι πατριαρχικῶς ἀνθέξεται καί. Θεοῦ συναιρομένου, ἀσφαλῶς διοικήσει αὐτά. ἐφ' ᾧ καὶ πάντες μητροπολίται, πάντες δὲ ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι σύμπαντες, διάκονοι ξύμπαντες καὶ ὁ λοιπὸς ἀπανταχοῦ χριστιάνυμος τοῦ Κυρίου λαοῦ ὀφείλουσι πατριάρχην οἰκουμενικὸν ἀναγορεύειν. εἰ δέ τις τῶν εἰς ἀρχιερεῖς ταπτομένων, τῶν εἰς κληρικοὺς κατα- 17
 λεγομένων, τῶν εἰς μοναχοὺς καταριθμουμένων, τὸ τῆς μεταθέσεως πρεσβεῖον 6
 μὴ εἰδώς, τὸ προσῆκον οὐ πρὸς αὐτὸν σέβας τηρήσει καὶ παρὰ τοῦτο τὸν
 νῦν δι' ἡμῶν τῇ τοῦ παναγίου πνεύματος χίριτι ἀναγορευθέντα οἰκουμενικὸν
 πατριάρχην οὐ πατριάρχην οἰκουμενικὸν ἡγήσεται καὶ διδάσκαλον, ὁ τοιοῦτος, 10
 ὁποῖος ἂν ἄρα καὶ εἴη καὶ ὁποιοῦδήτινος ἀξιώματος καὶ σεμνώματος, ἐκπε-
 σεῖται μὲν τούτου, ὑποπεσεῖται δὲ τῇ τοῖς στασιασταῖς ὀφειλομένη κολάσει 18
 ἀσυμπαθῶς. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰ ὀρισθέντα ὑποσημνημένοι κάτωθεν οἰκειο- 18 f. 268^v
 χείρως οἱ τῆς Κωνσταντινουπολιτικῆς ἐπαρχίας ἅπαντες μητροπολίται καὶ
 ἀρχιεπίσκοποι συνετελέσαμεν ταῦτα κατὰ μῆνα Μάιον τῆς η'. ἰνδίκτου τοῦ
 ζυγογ - ου ἔτους. 15

Ἀμέσως μετὰ τὸ κείμενον τοῦ συνοδικοῦ τόμου ἀκολουθοῦν εἰς τὸν κώδικα φ. 268^v τὰ ἐξῆς: μηνὶ Ἰουλίῳ ἡμέρα πρώτη¹ ἰνδικτιῶνος ὀγδόης προκαθημένον τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Μανουὴλ ἐντὸς τῆς περιωνύμου σεβασμίας (?) βασιλικῆς μονῆς τῆς ἐπ' ὀνόματι μὲν τιμωμένης τῆς ὑπεραμώμου Θεομήτορος τῆς Γοργοεπηκόου, τῶν Σωσάνδρων² δὲ ἐπικεκλημένης συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Καισαρείας Καππαδοκίας Μητροφάνους, τοῦ Σάρδεων καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀσίδας Ἀνδρονίκου, τοῦ Φιλαδελφείας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Συροακούσης (sic) Φωκᾶ, τοῦ Ποντοπρακλείας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Κλαυδιουπόλεως Νικηφόρου, τοῦ Σμύρνης Γεωργίου, τοῦ Δυροραχίου Ρωμανοῦ καὶ τοῦ Μηθύμνης Μιχαήλ, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

6 τὸν| τὸ B

¹ Δηλαδή Δευτέρα, ὅπως βεβαιοῦται καὶ ἀπὸ πρόχειρον ὑπολογισμὸν.

² Τὸ δημοσιευμένον κείμενον παρέχει κ'. ἀντὶ η'. κατὰ προφανῆ παρανόησιν. Ἐπίσης τὸ ὄνομα τῆς περιφύμου παρὰ τὴν Μαγνησίαν τὴν ἐπὶ Σιπύλῳ μονῆς τῶν Σωσάνδρων, ἰδρύματος τοῦ Ἰω. Βατάτζη (ἴδε περὶ αὐτῆς A. Heisenberg ἐν Byz. Zeitschrift 14 [1905] 166 κξξ.), παραποιεῖ εἰς Σάνδρων, τὸ ὁποῖον ἐξ εἰκασίας ἤδη διώρθωσεν ὁ A. Μηλιράκης, Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας (Ἀθῆναι 1898) 108¹. Εἰς σφάλμα ἐπίσης τοῦ χειρογράφου ἢ τῶν ἀνατυπωσάντων ὀφείλονται αἱ λέξεις καὶ πανυπερλάμπρον συνόδου, ἀναρμόστου εἰς μονήν, ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ ἡμετέρῳ χειρογράφῳ σεβασμίας, τὸ κυρίον ἀντὶ τοῦ βυζαντινοῦ κυροῦ.

Πρόκειται περί τῶν πρώτων λέξεων τῶν ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Μανουὴλ τοῦ Β΄. (1244 - 1255), ποῦ συγγέουν μερικὸν¹ πρὸς Μανουὴλ τὸν Α΄ τὸν Χαριτόπουλλον, συνοδικῆς ἀποφάσεως περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων, τὴν ὁποίαν ἐπροκάλεσε τὸ 1250 ἐρώτημα τοῦ ἐπισκόπου Ἐξερῶν Ἰωάννου τοῦ Ξηροῦ, ἀποστιαλέντος ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Λαρίσης καὶ ὑπὸ τοῦ Δεσπότη τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν Νίκαιαν. Ἡ συνοδικὴ αὕτη ἀπόφασις ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ λογίου Lōwenklau (Leunclavius) εἰς τὸ ἔργον του Jus Graecoromanum (Frankfurt 1596) 240 κέξ.², ἐκεῖθεν δ' ἀνετυπώθη εἰς τὴν Πατρολογίαὶν τοῦ Migne (119, 812 κέξ) καὶ τὸ Σύνταγμα *Ράλλη* καὶ *Ποτῆ* (Ε΄. 116-8).

Τὸ κείμενον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐξέθαψαν, φαίνεται, ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Πατριαρχείου³ οἱ Ἄντιαρσενιάται ἐξ ἀφορμῆς τῶν συζητήσεων περὶ τὴν ἀνάρρησιν Νικηφόρου τοῦ Β΄. ἢ Γερμανοῦ τοῦ Γ΄., ἀπέτελει σπουδαιότατον ἐναντίον τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ἄρσενίου ὄπλον, διότι ἔφερε τὰς ὑπογραφὰς τοῦ προκατόχου τοῦ Ἄρσενίου πατριάρχου καὶ ἀρχιερέων ἰδιαιτέρως προσκειμένων πρὸς τὴν δυναστείαν τῶν Λασκάριδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἐπιζῶν λυσσώδης Ἄρσενιάτης, ὁ πρῶν Σάρδεων Ἀνδρόνικος⁴. Τὸ ὅτι αἱ λέξεις τοῦ

¹ K. M. Ράλλης, *Περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας* (Ἀθήναι 1898) 25² καὶ ἄλλοι.

² Ἡ ἔκδοσις δὲν ἔγινεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Βαροκκινῶν κώδικος, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλου χειρογράφου, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ περιεῖχε τὸν Συνοδικὸν τόμον τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ, τὸν ὁποῖον ἀσφαλῶς θὰ ἐξέδιδεν ὁ Lōwenklau. Εἰς τὸ χειρόγραφον αὐτὸ καὶ ἡ συνοδικὴ ἀπόφασις δὲν θὰ εἶχεν ἀκρωτηριασθῆ διὰ τῆς μετατοπίσεως τῶν ἐν τῷ κειμένῳ παρεχομένων λέξεων τοῦ πρωτοκόλλου καὶ ὁ ἐν τῷ Βαροκκινῶ κώδικι ἐλλείπων κατάλογος παραδειγμάτων μεταθέσεων, περὶ τοῦ ὁποῖου κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος, θὰ περιεῖχτο. Τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύει καὶ πρόχειρος ἀντιβολὴ τοῦ ἀπὸ 813 C Migne κειμένου πρὸς φωτογραφίαν τοῦ Βαροκκινῶ κώδικος, ἣ ὁποία παρουσιάζει τοῦτον ἀποκλίνοντα εἰς μερικὰ σημεῖα ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ: π. χ. *μετατεθῆναι*: *μετατιθέναι* B, *πυκτιῶν*: *πυκτιών* B, *ἐπ' αὐτῶ*: *ἐπ' αὐτὸ* B, *μετὰ τῆς ἱερᾶς αὐτῆς* (ἡμῶν B ὀρθῶς) *ἀδελφότητος, ἐν* (καὶ B) *τῇ τοιαύτῃ ἐπισκοπῇ*.

³ Πρβλ. τὸ ἐν τέλει σημεῖωμα ταῦτα, *παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Μανουὴλ βεβαιωθέντα, ἐπεδόθη μὲν καὶ ἰνδικτιῶν τοῖς προγεγραμμένοις ἔτους ζιγνῆ* (1250) *εἶχε τὸ μὲν Ἰουλίῳ ἰνδικτιῶνος ἧ. διὰ τῆς πατριαρχικῆς καὶ θείας χειρὸς καὶ τὴν συνήθη μολυβδίνην βοῦλλαν*.

⁴ Πρβλ. ὅσα λέγω περὶ αὐτοῦ εἰς τὰ Ἑλληνικά 2 (1929) 285 κέξ. Πιθανῶς καὶ ὁ Σμύρνης Γεώργιος νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἀποχωρήσαντα μητροπολίτην Σμύρνης, ὅστις μ' εὐλογοφανεῖς προφάσεις παρητήθη τοῦ θρόνου ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτην ἀπομάκρυνσιν τοῦ Ἄρσενίου καὶ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ ἀπὸ Ἐφέσου Νικηφόρου (ὁ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὑποστηριζόμενος διάδοχος του Ἰσαὰκ Ξηροποταμίτης δὲν ἐπρόφθασε νὰ χειροτονηθῆ Πα. χ. II 22). Ὁ Παχυμέρης Μιχ. II 17 μας παρέχει τὸ οἰκογενειακὸν του μόνον ὄνομα *Καλόφωρος*, τῆς γνωστῆς βυζαντινῆς οἰκογενείας τῶν χρόνων ἐκείνων (αἱ ἐκδόσεις παρέχουν πλημμυρῶς *Καλοφόρος*). Πρβλ. περὶ τῆς συνηθείας ν' ἀναφέρονται τὰ

προτοκόλλου ἀνοικειῶς προσηρτήθησαν εἰς τὸν Συνοδικὸν τόμον τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ, ὀφείλεται εἰς ἀβλεψίαν τοῦ ἀντιγράψαντος τὰ δύο κείμενα ¹, ἧτις παρέσυρε τὸν Coxe ν' ἀποδώσῃ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χειρογράφων τοῦ Oxford καὶ τὸν Συνοδικὸν τόμον εἰς τὸν πατριάρχην Μανουήλ, παρ' ὅλην τὴν χρονολογικὴν διαφορὰν.

II

Πρὶν νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν νέων κειμένων, ἐπιβάλλεται νὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον τὴν χρονολογίαν τῆς πατριαρχείας τοῦ Γερμανοῦ, ἡ ὁποία διὰ τοῦ Συνοδικοῦ τόμου μας παρέχεται. Ἡ κρατοῦσα γνώμη ² εἶναι, ὅτι ὁ Γερμανὸς ἐπατριάρχευσεν ὀλίγους μόνον μῆνας τοῦ 1267, ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μέχρι τῆς 14. Σεπτεμβρίου. Ἄλλ' οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ Ἰησοῦτιτου ἐρμηνευτοῦ τοῦ Παχυμέρη Πέτρου Ποσσίνου ³, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ γνώμη αὕτη στηρίζεται καὶ τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Banduri ⁴, εἶναι καὶ ἀνακριβεῖς καὶ ἀντίθετοι πρὸς τὰς μαρτυρίας τοῦ Παχυμέρη, τῆς μόνης, καθ' ὅσον γνωρίζω, χρονολογικῆς πηγῆς περὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Γερμανοῦ. Δυστυχῶς καὶ ὁ Παχυμέρης δὲν εἶναι πάντοτε σαφῆς εἰς τὰ χρονολογικά του δεδομένα· ἐντεῦθεν παρουσιάζει ὁ συνδυασμὸς τῆς ἡρῆτις ἐν τῷ ἡμετέρῳ κειμένῳ χρονολογίας, πρὸς τὰς εἰδήσεις τοῦ Παχυμέρη δυσκολίας τινάς, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι ἀνυπερέβλητοι, ἀρκεῖ νὰ γίνῃ ἡ δέουσα τῶν πηγῶν ἐρμηνεία.

1. Τὸ τέλος τῆς πατριαρχείας τοῦ Γερμανοῦ εἶναι εὐκόλον νὰ καθορι-

---

οικογενειακὰ μόνον ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων ὅσα γράφει ὁ N. Βέης ἐν Byz.-Neugr. Jahrbücher 7 (1930) 120. Ἐκ τῶν ἄλλων ἱεραρχῶν γνωστότατος εἶναι ὁ Φιλαδελφείας Φωκάς, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τοῦ Βατάτζη ἐχρησιμοποιήθη καὶ εἰς ἄλλα καὶ εἰς τὴν περιεργον ὀρθαλίαν τοῦ τότε μεγάλου κοινοσταβλου Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου κατὰ τὸ ἔτος 1252· πρβλ. G. Czebe, Studien zum Hochverratsprozess des Michael Palaeologos im Jahre 1225 ἐν Byz.-Neugr. Jahrbücher 8 (1931) 59 - 98. Τὸ οικογενειακὸν ἐπίσης μόνον ὄνομα τοῦ Δυρραχίου Ρωμανοῦ *Χαλκοῦτης* παρέχει ὁ Παχυμέρης, Μιχ. I 10.

¹ Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰς τὸ πρότυπον τοῦ ἀντιγράψαντος τὸν Βαροκκινὸν κώδικα ἡ σειρά τῶν δύο κειμένων ἦτο ἀντίστροφος. Εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σελίδα περιερίχτο τὸ τέλος τοῦ Συνοδικοῦ τόμου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπὶ Μανουήλ ἀποφάσεως, ἡ ὁποία ἐσυνεχίζετο μετὰ τὰς λέξεις ὁ ἐν σώμασιν εἰς τὴν ἐπομένην. Ὅταν ὁ βιβλιογράφος ἀπεφάσισε ν' ἀλλάξῃ τὴν σειράν τῶν δύο ἐγγράφων, δὲν ἀντελήφθη, ὅτι αἱ λέξεις *μηρί* . . . ἀρχόντων ἀνήκον εἰς τὸ δεύτερον.

² Muralt II 408 Γεδεδών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες 393 Krumbacher εἰς τὸν ἐν τέλει τῆς γραμματολογίας του χρονολογικὸν πίνακα τῶν Πατριαρχῶν L. Brehier ἐν Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques IV (1925) 751. Ἐξαιρέσειν ἀποτελεῖ ὁ L. Petit (Dictionnaire de théologie catholique VIII 1541), ὅστις, τοποθετῶν ὀρθῶς τὴν ἀρχὴν τῆς πατριαρχείας τοῦ Ἰωσήφ τὴν 1. Ἰανουαρίου 1267, μετατοπίζει σωπηρῶς καὶ ἀορίστως τὴν πατριαρχίαν τοῦ Γερμανοῦ.

³ Εἰς Παχυμέρην I σ. 730 κέξ. Βόνν.

⁴ Migne, PG 147, 515.

σθῆ. Ὁ Παχυμέρης Μιχ. IV 23 σ. 305 λέγει, ὅτι ἡ προβολὴ τοῦ Γαλησίου Ἰωσήφ ἔγινε μὴνός Σκιροφοριῶνος εἰκοστῆ ὀγδόῃ τῆς δεκάτης ἐπιμεμήσεως τοῦ *ζωσε*¹. ἔτους καὶ ὅτι Ἐκατομβαιῶνος νομηρία χειροτονηθεὶς εἰς ἀρχιερέας τετέλεσται, ἦτοι ἐξελέγη τὴν 28. Δεκεμβρίου τοῦ 1266¹ καὶ ἐχειροτονήθη τὴν 1. Ἰανουαρίου 1267. Δυστυχῶς ὁ Παχυμέρης Μιχ. IV 21 δὲν μας παρέχει καὶ τῆς παραιτήσεως τοῦ Γερμανοῦ τὸ ἔτος, ἀλλὰ μόνον τὴν ἡμερομηνίαν, 14 Σεπτεμβρίου². δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀμφιβολία, ὅτι συνετελέσθη ἐντὸς τοῦ 1266, διότι καὶ ἡ προπαρασκευὴ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἰωσήφ εἶχεν ἀρχίσει ἤδη πατριαρχεύοντος τοῦ Γερμανοῦ καὶ ὁ ἱστορικὸς διηγεῖται εὐθύς ἀμέσως τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν ἐκείνου, ὥστε ἀπίθανον εἶναι, ὅτι ἐμεσολάβησε χρονικὸν διάστημα 15^{1/2} μηνῶν.

Πότε ὅμως ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Γερμανός; Τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφο χρονολογεῖ ρητῶς τὴν ἐκλογὴν εἰς τὸν Μάϊον μῆνα τοῦ ἔτους 6773 (= 1265), μὲ τὸ ὁποῖον συμπίπτει καὶ ἡ 8. Ἰνδικτιῶν. Ἄλλ' ἡ χρονολογία αὕτη φαίνεται νὰ εὐρίσκεται εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παχυμέρη. Ὁμιλῶν δηλαδὴ ὁ ἱστορικὸς περὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Γερμανοῦ IV 13, μας δίδει τὸν μῆνα καὶ τὴν ἑορτὴν, καθ' ἣν ἔγινε, διὰ τῶν ἑξῆς: καὶ μὴνός Μαιμακτηριῶνος (δηλ. Ἰουνίου) ἐν τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἑορτῇ ὑπὸ τόμῳ κοινῷ γεγονότι πατριάρχης ἐπικηρούσεται (ὁ Γερμανός) καὶ σφίσιον (τοῖς ἀρχιερεῦσιν) ἅμα συλλειτουργήσας τῷ ἱερῷ ἐφιζάνει θρόνῳ καὶ τῶν ἄλλων προΐσταιται. Ἄλλὰ τὸ 1265 ἡ Πεντηκοστὴ³ δὲν πίπτει ἐντὸς τοῦ Ἰουνίου, ἀλλὰ τὴν 25. Μαΐου. Ὡσαύτως τὸ 1266 πίπτει ἡ Πεντηκοστὴ ἀκόμη ἐνωρίτερα, τὴν 17. Μαΐου. Μόνον τὸ 1267 ἔχομεν Πεντηκοστὴν εἰς τὰς 5 Ἰουνίου καὶ τὸ 1264 εἰς τὰς 8 τοῦ ἰδίου μηνός. Ἄλλὰ τὸ μὲν 1267, τὸ ὁποῖον ἐδέχθη ὁ Ποσσίνος καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτόν, ἀποκλείεται, ὅπως εἶδαμεν, ὑπὸ ῥητῆς τοῦ Παχυμέρη μαρτυρίας, τὸ δὲ 1264 ἀποκλείεται ἐπίσης, ὅπως θὰ ἴδωμεν. Πρὸς τοῦτο θὰ γίνῃ ἀνάγκη νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς καὶ τὸ ἔτος τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἄρσενίου.

2. Ὁ Παχυμέρης IV 3 μας διηγεῖται, ὅτι ἡ καταγγελία τοῦ Ψητοπούλ-

¹ Ὁ Ποσσίνος 732, καὶ τοῦτον ἀκολουθῶν ὁ C. Charman, Michel Paléologue (Paris 1926) 103 θέτουν τὸ 1267, διότι δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν, ὅτι κατὰ τοὺς τέσσαρας τελευταίους μῆνας ἐκείνου ἔτους πρέπει ὁ ἀριθμὸς 5509 καὶ ὄχι 5508 ν' ἀφαιρηται ἀπὸ τὴν ἀπὸ κίσεως κόσμου χρονολογίαν. Πρὸς τὰνωτέρω ἐκτεθειμένα συμφωνεῖ καὶ ἡ παρὰ Γρηγορῆ 4,8,2 μνεῖα τῆς ἐκλείψεως τῆς 25. Μαΐου 1267, ἣτις ὅμως ἀρκετὰ ἰορίστως εἰσάγεται (κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον) καὶ πλημμελῶς διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ποσσίνου 735 χρησιμοποιεῖται. Γενικῶς ἡ διήγησις τοῦ Γρηγορᾶ δὲν βοηθεῖ εἰς τὰ χρονολογικὰ ταῦτα ζητήματα.

² Μὴν μὲν ἐφειστήκει τότε Γαμηλιῶν, ἦγετο δὲ ἡ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἑορτῇ, ἣν καὶ Ὑφροσιν ὀνομάζομεν (σ. 299).

³ Ἀμφιβολοῦν εἶναι, ἀν ὁ Παχυμέρης διὰ τῶν λέξεων τούτων χαρακτηρίζει τὴν Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστῆς ἢ τὴν ἐπιούσαν Δευτέραν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Ἡ διαφορὰ πάντως δὲν ἔχει σημεῖσιν διὰ τὸ προκειμένον ζήτημα.

λου¹ κατὰ τοῦ Πατριάρχου ἔγινε *Βοηδρομιῶνος ἱσταμένου καὶ τῶν συνήθων νηστειῶν τελουμένων ἑορτῆς ἀγομένης, ἦν Ἀκαθίστον σύνηθες ὀνομάζειν*, δηλαδή τὸ Σάββατον τῆς 5. Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν, τὸ λεγόμενον Σάββατον τοῦ Ἀκαθίστου, κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε τὸ 1265 οὔτε τὸ 1266² πίπτει τὸ Σάββατον τοῦ Ἀκαθίστου ἐντὸς τοῦ Ἀπριλίου, ἀπομένει πλέον τὸ ἔτος 1264, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ Πάσχα πίπτει εἰς τὴν 20. Ἀπριλίου καὶ τὸ Σάββατον τοῦ Ἀκαθίστου 16 ἡμέρας πρότερον, δηλαδή ἀκριβῶς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνός. Τὴν σύνοδον τῶν ἀρχιερέων καλεῖ εἰς τὰς Βλαχέρας ὁ βασιλεὺς ὄχι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς καταγγελίας, ἀλλὰ *παροχρηκνίας τῆς ἑορτῆς* (Παχ. I σ. 259), δηλαδή μετὰ τὸ Πάσχα, ἥτοι περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου ἢ ἀρχὰς Μαΐου (*ἅμα γοῦν τελείω ἤρι συνήγοντο*). Αἱ συνεδριάσεις διαρκοῦν ὀλόκληρον τὸν μῆνα, διότι πρέπει νὰ δοθοῦν εἰς τὸν ἀρνούμενον νὰ προσέλθῃ Πατριάρχην Ἀρσένιον ἐπανειλημμέναι προσκλήσεις (τρεῖς ἀναφέρει ὁ Παχυμέρης IV 5 σ. 263) καὶ νὰ τηρηθοῦν αἱ νόμιμοι προθεσμῖαι (*ἐκτινων καιρικῶν διαλειμμάτων* Παχ. σ. 260). Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι μόλις περὶ τὸ τέλος τοῦ μηνός Μαΐου (*περὶ πον τὰ τελευταῖα Πναντιῶνος* [1. Πνανειῶνος] Παχ. IV 8) ἀποφασίζεται ἡ καθάρισις καὶ πραγματοποιεῖται ἡ μεταφορὰ τοῦ Ἀρσενίου εἰς τὸν Μαρμαρᾶν. Ἀδύνατον ἄρα εἶναι ἐντὸς τοῦ στενοῦ χρονικοῦ διαστήματος τῶν 10 ἡμερῶν μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς (8 Ἰουνίου 1264) νὰ ἔγινεν ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ ἀνάρρησις εἰς τὸν θρόνον τοῦ Γερμανοῦ³. Ὅρθῃ λοιπὸν εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Ποσσίνου, ὅτι ἐμεσολάβησεν ἕνα ἔτος χηρείας τοῦ θρόνου, καὶ ὅτι μόλις κατὰ τὸ ἐπόμενον, τὸν Μάιον, ὅπως λέγει τὸ κείμενόν μας, ἦ τὸν Ἰούνιον, ὅπως φαίνεται νὰ λέγῃ ὁ Παχυμέρης, συνῆλθον καὶ πάλιν οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ ἐξελέξαν τὸν Γερμανόν. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἤρχισαν αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ σχίσματος, τὰς ὁποίας περιγράφει ὁ Παχυμέρης IV 10⁴ καὶ προϋποθέτει ὁ Συνοδικὸς τόμος, καὶ ἐμεσολάβησεν ἡ δημη-

¹ Ἑλληνικά 2, 298 κέξ.

² Ὅπως κακῶς ὑπελόγησεν ὁ Ποσσίνος 728. Ὁ Banduri 515 καὶ οἱ L. Petit ἐν Dictionnaire de théologie catholique I 1993 καὶ L. Brehier 751 δέχονται τὸ 1264 ὡς ἔτος ἐκβολῆς τοῦ Ἀρσενίου, ἐνθὸς ὁ Γεδεῶν τὸ 1267, καὶ ὁ Charman σ. 101 τὸ 1266.

³ Ἐξ ἄλλου ὁ Παχυμέρης λέγει ρητῶς IV 12 σ. 280, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐφ' ἡμέρας προσίων (τῷ Γερμανῷ) ὄλαις ὁμαῖς παρώτρυνε καὶ ἤξιον μὴ ἀποπέμψασθαι τὰ τῆς κλήσεως, καὶ ὅτι ἐκεῖνος παρακλήθεις εἶξε. Πότε θὰ ἐπρόφθαναν νὰ γίνονιν ὄλ' αὐτὰ;

⁴ Καὶ αἱ ἐκδηλώσεις αὐτὰι πρέπει νὰ ἔχουν διαρκέσει ἀρκετὸν χρόνον, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ καταλήξουν εἰς τὴν ἀληθινὴν ἢ πιστευτὴν ὀπωσδήποτε συνωμοσίαν τοῦ Φραγκοπούλλου, ἡ ὁποία ἀνεκαλύφθη τὸ ἴδιον ἔτος τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ (Παχ. IV 15), ἄρα μεταξὺ τοῦ Ἰουνίου καὶ τοῦ τέλους Αὐγούστου· ἡ σχετιζομένη πρὸς αὐτὴν πρεσβεία πρὸς τὸν Ἀρσένιον μὲ τὸν ἀφορισμὸν στέλλεται τὴν 25. Ἀνθεστηριῶνος (δηλ. Ἰουλίου), κατὰ τὸν Παχυμέρη, IV 16. Εἶναι πιθανόν, ὅτι ὄλ' αὐτὰ θὰ εἶχαν γίνεαι ἐντὸς 1½, μηνός περίπου ἀπὸ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἀρσενίου, ὅσον μένει πράγματι, ἀν δεχθῶμεν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Γερμανοῦ ἐντὸς τοῦ 1264; Καὶ εἶναι πιθανόν, ὅτι ἐντὸς τοῦ

γορία τοῦ βασιλέως, ἡ ὁποία δὲν προϋποθέτει τὴν ὑπαρξιν ἄλλου παιριάρχου. Πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ Παχυμέρης διηγεῖται, διὰ λόγους καθαρῶς συγγραφικούς, τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Γερμανοῦ εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Ἀρσενίου, χωρὶς νὰ προσθέτῃ ὁρῶς, ὅτι ἓνα ὀλόκληρον ἔτος ἐμεσολάβησε μεταξὺ τῶν δύο γεγονότων. Ὡστε καὶ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῶν περὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἀρσενίου μαρτυριῶν τοῦ ἱστορικοῦ ἀναγόμεθα εἰς τὸ 1265, τὸ ἔτος τοῦ ἡμετέρου κειμένου.

3. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔτος 1266 ἀποκλείεται ἀπολύτως ὡς ἔτος ἀναρρήσεως τοῦ Γερμανοῦ. Ὅχι μόνον διότι ἀντιφάσκει πρὸς τὴν ρητὴν χρονολογίαν τοῦ ἡμετέρου κειμένου, χωρὶς νὰ συμφωνῇ πρὸς τὴν τοῦ Παχυμέρη, ὅπως εἶδαμεν ἄλλὰ καὶ διότι θὰ περιόριζε τὴν διάρκειαν τῆς πατριαρχείας τοῦ Γερμανοῦ εἰς ὀλίγους μόνον μῆνας, πρᾶγμ' ἀντίθετον ἄντικρυς πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Παχυμέρη ἱστορούμενα¹. Διότι εἰς τὸ μικρὸν διάστημα τῶν 3 μηνῶν δὲν χωροῦν ὅσα περὶ τῆς δράσεως τοῦ Γερμανοῦ μανθάνομεν παρὰ τοῦ ἱστορικοῦ², οὔτε ἡ διανομὴ δώρων καὶ τιμῶν πρὸς δημοκοπίαν, οὔτε αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ τυπικοῦ τῆς ἐκκλησίας, οὔτε αἱ χειροτονίαι κληρικῶν καὶ ἡ ἴδρυσίς κελλίων εἰς τὴν μονὴν τῶν Μαγγάνων³, οὔτε ἡ ἀνάκλησις καὶ χρησιμοποίησις τοῦ Ὀλοβόλου, οὔτε καὶ αἱ ραδιουργαίαι τοῦ Γαλησίου Ἰωσήφ. Ἐχομεν ἐξ ἄλλου ρητὴν τοῦ Παχυμέρη μαρτυρίαν IV 18 σ. 293, ὅτι μίαν τοῦλάχιστον Κυριακὴν τῶν Βαΐων ἐώρτασεν ὡς Πατριάρχης, ἡ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πέσῃ ποτὲ μεταξὺ τοῦ Ἰουνίου καὶ τοῦ Σεπτεμβρίου, ἂν τρεῖς μόνον μῆνας εἶχε πατριαρχεῦσαι. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν παρατηρεῖται τὸ ἴδιον φαινόμενον, νὰ διηγῆται ἐν συνεχείᾳ ὁ Παχυμέρης τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν παραίτησιν τοῦ Γερμανοῦ, χωρὶς ν' ἀναφέρῃ ρητῶς, ὅτι 15 τοῦλάχιστον μῆνες μεσολαβοῦν μεταξὺ τῶν δύο γεγονότων. Ὡστε καὶ πάλιν καταλήγομεν εἰς τὸ ἔτος 1265, τὸ ὁποῖον παρέχει τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφον.

4. Πῶς ἐξηγεῖται ὁμως ἡ ἀντίφασις πρὸς τὸν Παχυμέρη; Κατὰ τὴν γνώμην μου, ὁ ἱστορικός συγγέει δύο ἡμερομηνίας: τὴν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν ἀρχιερέων, ἡ ὁποία συνετελέσθη κατὰ Μάϊον, καὶ δὴ κατὰ τὴν συμβολικῆς σημασίας ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς (ἐδῶ ἀλληλοσυμπληρῶνται αἱ χρονολογίαι τοῦ Παχυμέρη καὶ τοῦ ἡμετέρου κειμένου), καὶ τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἐπισήμου ἐνθρονίσεως καὶ συλλειτουργίας τοῦ Γερμανοῦ, ἡ ὁποία ἐγένετο ὄντως τὸν Ἰούνιον, ἀφοῦ ἡ Πεντηκοστὴ πίπτει τὴν 25. Μαΐου. Ἡ σύγχυσις ἦτο εὐκόλος, διότι καὶ ἡ διάκρισις ἐκλογῆς καὶ ἐνθρονί-

μικροῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήματος τῶν 1¹/₂ μηνῶν, ποῦ θὰ εἶχε διαρκέσει ἡ ἐξορία τοῦ Ἀρσενίου, θὰ ἐδικαιολογοῦντο ἐπαρκῶς τὰ παράπονά του (Παχυμ. IV 16) περὶ τῆς ὀλιγομικῆς του ἐγκαταλείψεως; Ὅχι λοιπὸν 1¹/₂, ἀλλὰ 13¹/₂ μῆνες ἔχουν παρέλθει.

¹ Καὶ ὁμως αὐτὸ δέχονται σήμερον ὅλοι.

² IV 13 κέξ.

³ IV 21.

σεως εἶναι ἐπουσιώδης καὶ ἡ χρονικὴ των ἀπόστασις μικρά. Κατὰ ταῦτα ὁ Γερμανὸς ἐκλεγείς τὴν 25. Μαΐου 1265 ἐπατριάρχευσε μέχρι τῆς 14. Σεπτεμβρίου 1266.

III

1. Τὸ ἔγγραφον ἀρχίζει, κατὰ τὸν συνήθη τῶν Βυζαντινῶν τρόπον, εἰς ὕψος κατὰτεχνον, καταφορτωμένον μ' ὅλα τὰ καλλιλογικὰ στολίδια μιᾶς ρητορικῆς βαρείας καὶ βραδυρῦθμου, ποῦ παρατάσσει κοινοτοπίας μ' ἓνα τόνον πανηγυρικῆς σοβαρότητος καὶ ἐπιδεικτικῆς μεγαλοπρεπείας καὶ συγκαλύπτει τὸ νόημα μ' ἐπισώρευσιν λογιότητος, ἀπὸ φόβον, νομίξεις, μήπως, ἂν ἀπλούστερα ἐκφρασθῆ, θὰ προσέξῃ ὁ ἀναγνώστης περισσότερον τὸ νόημα, παρ' ὅσον τὰ περιζήτητα καὶ βαρῦτιμα ἐκφραστικὰ μέσα. Τὸ ἄνθινον αὐτὸ λεκτικὸν δὲν εἶναι σπάνιον εἰς βυζαντινὰ ἔγγραφα καὶ εἶναι γνωστόν, ὅτι Βυζαντινοὶ λόγιοι, συντάξαντες ὡς ὑπάλληλοι τῆς ἀλλῆς τοιαῦτα περιτέχνα χρυσόβουλλα, ἀναδημοσιεῦον εἰς τὴν συλλογὴν τῶν λογοτεχνικῶν αὐτῶν ἀπάντων τὰ προοίμια, ὡς δείγματα ὕψους καὶ καλλιπείας. Ἄλλ' εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν ἡ ὅλη σύνθεσις τοῦ κειμένου μας ἀπομακρύνει ἀκόμη περισσότερον ἀπὸ τὸν χαρακτῆρα ἔγγραφου. Ἄν ἔξαιρέση κανεὶς τὴν ἐν τέλει χρονολογίαν, κανένα χαρακτηριστικὸν συνήθους ἔγγραφου δὲν παρουσιάζει, τίποτε ἀπὸ τὴν πρωτοκολλικὴν ἀκριβολογίαν π. χ. τῆς ἐπὶ Μανουὴλ συνοδικῆς ἀποφάσεως, τῆς ὁποίας παρέθεσα πρὸ ὀλίγου τὰς πρώτας λέξεις. Τὸ ψαλμικὸν ρητόν, μὲ τὸ ὁποῖον ἐγκαινίζεται ἱεροπρεπῶς ὁ μονοτόνως ὑψηλοβάμων τόνος τοῦ ὅλου κειμένου, ἡ ἐν § 1 πρόσκλησις ν' ἀρχίσουν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Δαυὶδ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν μέλος, εἶναι ἐνδείξεις χαρακτηριστικαὶ ὄχι μιᾶς ἀπλῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως, ποῦ πρόκειται νὰ περιληφθῆ εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ πατριαρχείου, ἀλλὰ λόγου πανηγυρικοῦ¹. Καὶ ὅταν διαβάξῃ κανεὶς τὰς λέξεις *ἀλλ' ἵνα τοίνυν τὸ τῆς ἑορτῆς ἐντρύφημα γένοιτο εἰς κοινήν προκείσθω ἀκρόασιν ἢ τῆς ἑορτῆς ἀφορμῇ καὶ τὸ τῆς πανηγύρεως αἴτιον*, ἔχει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι εὐρίσκειται ὄχι ἐνώπιον ὀλιγαριθμοῦ συνόδου ἀνθρώπων, ποῦ γνωρίζουν, διατὶ συνῆλθαν νὰ συσχεφθοῦν, ἀλλ' ἐνώπιον πολυπληθοῦς συγκεντρώσεως λαοῦ, ποῦ περιμένει ν' ἀκούσῃ τὸν ῥήτορα τῆς ἡμέρας νὰ ἔξαιρῃ τὰς ἀφορμὰς καὶ τὴν σημασίαν τῆς συγκεντρώσεως.

2. Βεβαίως δὲν πρόκειται περὶ λόγου, μολοντόι δὲν ἀποκλείεται, ἡ μᾶλλον πολὺ πιθανὸν εἶναι, ὅτι τὸ ἔγγραφον ἀνεγνώσθη κάποτε εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἐπίσημον τοῦ νέου πατριάρχου μετενθρόνισιν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγ. Σοφίας. Ἄλλ' ἡ σύνθεσις αὕτη τοῦ προοιμίου ἀποδεικνύει, ὅτι πρόκειται περὶ κειμένου ἀπευθυνομένου εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρὸς εὐρύτερον κοινὸν καὶ ἀποσκοποῦντος νὰ κερδίσῃ ὑπὲρ τῆς ἀποφάσεως τῆς συνόδου τὰ πνεύματα.

¹ Πρὸβλ. καὶ τῆς ἐν ἡμῖν θειοτέρας πανηγύρεως ἔξαρχέτω.

Το βλέπει κανείς εις τὸν ἀόριστον καὶ γεμᾶτον προσποιητὴν ἀγαθότητα καὶ ἀφέλειαν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον ἀναφέρεται ἡ χρεῖα τοῦ θρόνου § 2. Ὑπὸ ποίας ἐχέρευεν οὗτος περιστάσεις, πῶς ἐξεβλήθη καὶ καθηρέθη ὁ Ἀρσένιος, πῶς ὁ λαὸς ἐδέχθη τὴν κατ' ἐκείνου συνοδικὴν ἀπόφασιν, ὅλ' αὐτὰ τὰ ζητήματα παρέρχεται τὸ ἔγγραφο ἐν σιγῇ. Εἶναι προφανές, ὅτι δὲν εἶναι εὐχάριστος εἰς τοὺς ἰδίους ἀρχιερεῖς νὰ ἐπαναφέρουν τὴν ἀνάμνησιν γεγονότων θλιβερῶν, διὰ τὰ ὅποια ἐσωτερικῶς οἱ ἴδιοι δὲν ἔχουν τὴν συνείδησιν ἤσυχον, καὶ ν' ἀναξέουν πληγὰς καὶ πάθη εἰς τὸν λαόν. Ὅστις ἀναγνώσῃ τὴν σχετικὴν περικοπὴν, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὰ συμβάντα, θὰ σχηματίσῃ τὴν ἰδέαν, ὅτι πρόκειται περὶ συνήθους τοῦ θρόνου χρεῖας, πράγματος φυσικωτάτου, καὶ ὅτι ὁ λαὸς ἀνυπομονεῖ ν' ἀποκτήσῃ διὰ τῆς ἐκλογῆς τὸν ποιμενάρχην του. Μόνον ἡ ἐν τέλει § 17 διεξοδικὴ ἀπειλὴ ἐναντίον τῶν κληρικῶν, τῶν μοναχῶν καὶ τῶν λαϊκῶν, οἱ ὅποιοι τυχόν δὲν θ' ἀνεγνώριζαν τὸν Γερμανὸν ὡς πατριάρχην, καὶ ἰδίως ὁ ἀσυνήθης εἰς ἐκκλησιαστικὰ κείμενα φοβερῖσμός, ὅτι θὰ θεωρηθοῦν ἔνοχοι ἐγκλήματος καθοσιώσεως καὶ στασιασταί, ἀπαράλλακτα ὅπως ἠπειλήσεν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ κατὰ τὴν πρὸς τὸν λαὸν δημηγορίαν του¹, ἀφήνει νὰ διαφαίνετ' ἐλαφρότατα, ὅτι ὑπὸ ἀσυνήθεις περιστάσεις συντελεῖται ἡ ἐκλογή, ἐπιβεβαιώνει ὅμως ταυτοχρόνως τὴν δημοσιότητα τοῦ ἐγγράφου.

3. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπισώρευσις τῶν παλαιότερων παραδειγμάτων μεταθέσεως ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον, καὶ ἡ ἔξαρσις τῆς οἰκονομίας ὡς πατροπαράδοτου λύσεως πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων § 15 καὶ ὁ ζωηρὸς τόνος μὲ τὸν ὅποιον ἀποκρούεται, ὅτι αὐτοὶ ζητοῦν νὰ καινοτομήσουν § 7, καὶ ἡ περίτεχνος ἀνάπτυξις τῆς προσοχῆς καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος, μὲ τὰ ὅποια οἱ ἱεράρχαι προέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν § 3 κέξ. εἶναι ἐνδείξεις, ὅτι τὸ ἔγγραφο ὁμοιάζει πρὸς ἐγκύκλιον μᾶλλον ἢ πρὸς πρακτικόν. Ἀφορμὴν δὲ εἰς τὴν σύνταξιν του ἔδωκεν ὄχι μόνον ἡ στάσις τοῦ λαοῦ κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἀρσενίου μέχρι τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ προηγούμενον τῆς πατριαρχείας τοῦ ἀπὸ Ἐφέσου Νικηφόρου τοῦ Β', τὸν ὅποιον λαὸς καὶ κατώτερος κλῆρος οὐδέποτε ἀνεγνώρισαν, καὶ διότι ἐγκαθιδρύθη διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ διότι ἐθεωρήθη ἀντικανονικὴ ἡ ἀπὸ θρόνον εἰς θρόνον μετέθεσις². Πρὸς πρόληψιν λοιπὸν τῶν ἰδίων ἀνωμαλιῶν³ ἐκρίθη χρήσιμον νὰ συνταχθῇ τὸ πρακτικὸν τῆς ἐκλογῆς κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, χωρὶς νὰ θίγεται ὁ λαὸς εἰς τὰ αἰσθημάτων ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν Ἀρσένιον, νὰ συνηθίσῃ μὲ ἀπειλὰς ἢ καὶ μὲ τὴν ἀναγραφὴν παλαιότερων

¹ Πρβλ. Πα.χ. Μιχ. IV 11 σ. 278, 9 *μέγα μὲν ἔρων οἶδα, ὅμως δὲ καὶ ἡμῖν δοκοῦν, ὅτι τὸ τοῦ οὐσίματος ἐγκλημα ἐν ἴσῳ καὶ ἀπιστίας (l. ἀποστασίας?) τεθήσεται καὶ ὁ ἐγκληθεὶς ἐπὶ τούτῳ κολάσεις ὑπέξει καθοσιώσεως.*

² Ἑλληνικά, 2, 282 κέξ., ὅπου καὶ τὰ σχετικὰ χωρία.

³ Ὅτι προεβλέποντο τὰ ἐπὶ Νικηφόρου γεγονότα, ὁμολογεῖ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν δημηγορίαν του μετὰ τὴν καθάρειν τοῦ Ἀρσενίου Πα.χ. Μ. IV 11 σ. 274, 21.

παραδειγμάτων εἰς τὴν νέαν κατάστασιν. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ ἐρμηνευθῆ καὶ ὁ παρὼν Συνοδικὸς τόμος, ὄχι ὡς ἕνα ἐπίσημον ἔγγραφο, ἀλλ' ὡς ἕνα κείμενον ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς, μετ' ὀρισμένας ἀπόψεις καὶ συγκεκριμένας ἐπιδιώξεις¹.

IV

1. Καὶ πρῶτον πρέπει νὰ ἐξαρθῆ ἡ συστηματικὴ προσπάθεια, ἡ ὅλη ἐνέργεια τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ νὰ παρουσιασθῆ ὡς προερχομένη ἐκ πρωτοβουλίας τῶν ἀρχιερέων, χωρὶς οἰανδήποτε ἀνάμειξιν τοῦ βασιλέως. Μόνον ἀπαξ § 6, καὶ τοῦτο παρεμπιπτόντως, ἀναφέρεται τοῦ βασιλέως τὸνομα (μετ' ἡλικίας βυζαντινὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα συνοδευόμενον, μεταξὺ τῶν ὁποίων, ὄχι ἄνευ σκοποῦ καὶ ἐμφάσεως, προτάσσεται τὸ *ὀρθοδοξότατον*), διὰ νὰ τονισθῆ, ὅτι εἶναι σύμφωνος καὶ ἐκεῖνος μετ' τὴν ἀπόφασιν τῶν ἱεραρχῶν. Μόνοι τῶν οἱ ἱεράρχαι, συναισθανόμενοι τὴν ἀνάγκην τοῦ θρόνου νὰ ἔχη τὸν πατριάρχην του καὶ ὑπακούοντες εἰς τοῦ λαοῦ τὴν ἐπιθυμίαν (§ 2), ἀποφασίζουσιν τὴν πλήρωσιν τοῦ θρόνου καί, ὡς νὰ μὴν ἤξευραν ἐκ τῶν προτέρων, ποῖον ἔπρεπε νὰ ψηφίσουν, ὑποβάλλονται εἰς μακρὰς καὶ δυσχερεῖς ἀναζητήσεις μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι θὰ εἶχαν τὰ προσόντα², καὶ τέλος εἷς ἰδίᾳ πρωτοβουλίας, *κοινῇ ψήφῳ καὶ δημογνωμοσύνη*, ὅπως διαρρηθῆν δις λέγεται³, σταματοῦν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Γερμανοῦ, ὡς τοῦ καταλληλοτέρου μεταξὺ τῶν καταλλήλων (§ 4 κέξ.), ὅστις διὰ τῆς ἀρετῆς του καὶ τὸ ποιμνιον θὰ ποιμάνῃ καὶ τῆς ἱεραρχίας τοῦ κλίματος ἁρμονικῶς θὰ προΐσταται⁴.

Ἄνταπεκρίνεται τοῦτο πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἰδίου τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν παρουσίαν του εἰς τὴν καταδικάσασαν τὸν Ἀρσένιον σύνοδον ἐδικαιολόγει ὡς δυσάρεστον καθήκον ἐπιβαλλόμενον ἐκ τῆς θέσεώς του⁵ καὶ κατόπιν κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ἰωσήφ, τῆς ὁποίας τὴν ὄλην ὑπόθεσιν

¹ Τὸν Συνοδικὸν αὐτὸν τόμον γνωρίζει καὶ ἀναφέρει ὁ Παχ. Μιχ. IV 13 σ. 280, 16: *ὑπὸ τόμῳ κοινῷ γεγονότι πατριάρχης (ὁ Γερμανός) ἐπικηρύσσεται. Ὅτι δὲ ἔχει καὶ ἐληγεασθῆ ὑπ' αὐτοῦ, θάποδειχθῆ κατωτέρω.*

² § 3 κέξ., ἐπομένως, ὡς νὰ λέγουν, δὲν ὑπάρχει ὁ Ἀρσένιος καὶ μόνος εἰς τὸν κόσμον ἄξιος τοῦ θρόνου.

³ § 5 καὶ 7.

⁴ § 2. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν εἶναι ἄνευ σημασίας· γνωστὸν εἶναι, ὅτι ὁ Ἀρσένιος ἐκυβέρνησε τὴν Ἐκκλησίαν τὸ δεύτερον ἐν ὄξυτάτῃ ἀντιθέσει πρὸς τὴν πλειονότητα τῆς ἱεραρχίας (ἀκόμη καὶ πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀντιοχείας Εὐθύμιον τὸν Β'. Παχ. Μ. IV 9), εἴτε διότι προήρχετο αὐτὴ ἐκ χειροτονίας τοῦ Νικηφόρου (πρβλ. τὴν Διαθήκην τοῦ Ἀρσενίου *Migne*, PG. 140, 953 C), τὸν ὅποιον οὐδέποτε ἀνεγνώρισεν ἐκεῖνος, εἴτε διότι ἐκ καιροσκοπίας ἢ καὶ φιλοπατρίας δὲν ἐνέκρινον τὴν ἀδιάλλακτον ἐναντίον τοῦ Μιχαὴλ πολιτικῆν του.

⁵ Παχ. μ. IV 4 σ. 261 καὶ 6 σ. 264.

ἐσκευώρησεν ὁ ἴδιος, ὅπως μας διηγείται διεξοδικῶς ὁ Παχυμέρης, προσεποιεῖτο, ὅτι δὲν ἤθελε ν' ἀναμειχθῆ εἰς τὴν ἐκλογὴν, οὔτε εἶχεν ὑπ' ὄψει του ὠρισμένον πρόσωπον¹. Τὴν ἐπίσημον αὐτὴν ἐκδοχὴν ἀπηχῶν καὶ ὁ Παχυμέρης² διηγείται, ὅτι ἀνεπηρέαστοι οἱ ἀρχιερεῖς ἐξέλεξαν τὸν ὑποψήφιον τῆς προτιμῆσεώς των, τὸν ὅποιον ἐνέκρινε κατόπιν καὶ ὁ βασιλεὺς (IV 12 σ. 280). Καὶ ὅμως πολὺ πιστευτότερος εἶναι ὁ Ἀρσένιος, ὅταν χαρακτηρίζῃ τὸν διάδοχόν του, ὡς *φατριάρχην* τοῦ Μιχαήλ³ ὅχι μόνον οἱ παλαιοὶ τοῦ Παλαιολόγου δεσμοὶ πρὸς τὸν Γερμανόν⁴ καὶ ἡ κατόπιν ἐθελόδουλος ὑπηρεσία τοῦ πρώην πατριάρχου εἰς τὰς ἐνωτικὰς του προσπαθείας⁵, ἀλλ' ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ Μιχαήλ, ἀποφεύγων ἐπιμελῶς νὰ δεχθῆ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Γερμανοῦ τὴν λύσιν τοῦ ἀφορισμοῦ, μαρτυροῦν, ὅτι δικαίως εἰς τὴν συνείδησιν τῆς κοινῆς γνώμης ὁ Γερμανὸς καὶ ἐξελέγη καὶ ἔδρα ὡς ὄργανον τῆς αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς⁶.

2. Πρὸς τὴν δημοσιότητα ἐπίσης ἀπευθύνεται τὸ ἐν § 5 κέξ. ἐγκώμιον τῶν ἀρετῶν τοῦ Γερμανοῦ. Ὅτι εἰς ἡμᾶς καθιστᾷ τὸν ἄνδρα ἰδιαιτέρως συμπαιθῆ, ἡ μεγάλη του ἀνεκτικότης καὶ ἡ εὐρυτέρα του περὶ τοὺς ἰθρησκευτικούς τύπους καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἔριδας ἀντίληψις⁷, ὅπως καὶ ἡ ἀφιλο-

¹ Παχ. Μ. IV, 23 σ. 303, 15.

² IV 10 σ. 273 καὶ 12. Ἀκόμη καὶ ὁ φραστικὸς τρόπος τοῦ ἱστοριογράφου φαίνεται ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸ κείμενον τοῦ Συνοδικοῦ τόμου, τὸν ὅποιον, ὅπως εἶδαμεν (σ. 1911) ἐγνώριζε. Π. χ. *ἐπεὶ οὐκ ἦν τὴν ἐκκλησίαν ἀποιμάντων διαμένειν — οἱ ἀρχιερεῖς δὲ τὸ ἐνδοσίμον ἄλλόντες ψηφίζεσθαι τὸν δοκοῦντα σφίσι ἐπὶ τῇ μεγίστῃ προστασίᾳ [τὸν] ἐπιτήδειον . . . καὶ ἄλλον ἄλλον προβαλλομένον τέλος ἐφ' ἐπὶ πάντες συμφωνοῦσαι*. Προφανῶς δὲν ἀντελήφθη, πόσον θολὴ ἱστορικὴ πηγὴ ἦτο τοιοῦτον κείμενον. Ἀνάλογον στάσιν τοῦ Παχυμέρη εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὴν διήγησιν τῶν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Νικηφόρου (ἴδε Ἑλληνικά 2, 282-), διὰ τὸν ὅποιον ἐπίσης οἱ Ἀρσενιάται ἔλεγαν, ὅτι τον ἐξέλεξαν οἱ ἀρχιερεῖς βασιλικῆ προσταγῆ *πειθαρχήσαντες*.

³ Παχ. IV 16 σ. 287.

⁴ Ἴδε τὰ χωρία Ἑλληνικά 2, 301 κέξ. (ἰδίως Παχ. IV 13 καὶ 18).

⁵ Παχυμ. IV 29. V 17. Πρβλ. Ἑλληνικά 2, 308.

⁶ Πρβλ. Ἑλληνικά 2, 307 κέξ. Ἀκόμη καὶ ἡ δημοσία τοῦ Γαλησίου Ἰωσήφ καταφορὰ ἐναντίον τοῦ Γερμανοῦ (Παχυμ. IV 17, καὶ 28· Πισιδίης Μακάριος, Ἑλληνικά 1, 93. πρβλ. καὶ Ἑλληνικά 2, 307) καὶ ἡ πλήρης παρασιώπησις τοῦ ὀνόματός του ἐν τῇ Διαθήκῃ τοῦ Ἀρσενίου ἀποδεικνύουν, ὅτι ἀδιάσειστος ἦτο ἡ πεποίθησις αὐτῆ εἰς τὴν κοινὴν γνώμην. Ἐντεῦθεν καὶ ἀπὸ τοῦς Ἀρσενιάτας ἐθεωρεῖτο ἀκίνδυνος καὶ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των ἀπεκηρύσσεται, ἰδίως μετὰ τὴν ἐνωτικὴν του δρᾶσιν (Πρβ. Καλλιόστου ἐπιστολὴν § 31 καὶ τὴν κατόπιν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀθανασίου ἀπομάκρυνσιν ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς στήλης τῶν τριῶν Γερμανῶν Παχυμ. Ἀνδρ. VII 23).

⁷ Παραθέτω ἐδῶ δλόκληρον τὸ χωρίον τοῦ Παχυμέρη IV 13, ὡς ἓνα οὐχὶ σύνηθες δείγμα τῆς ἐλευθεριότητος τῆς σκέψεως, ποὺ ἀρχίζει ν' ἀναφῶσκη εἰς τὰς ψυχὰς ἀρεκτῶν Βυζαντινῶν, ποτισμένων μετὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τὰ διδάγματα, ὅπως ὁ ἡμέτερος ἱστοριογράφος, ἐνφ' ἡ πλειονότητις ἐκείνων, ὅπως καὶ τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, ἐξηκολού-

χρηματία¹ καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὰ γράμματα², παρασιωπῶνται, διότι καὶ δὲν θάναγνωρίζοντο ὡς ἀρεταὶ ὑπὸ τῶν δεισιδαϊμόνων Ἀρσενιατῶν, ἐξαιρεται δὲ μ³ ἐμπεριστατωμένην φρασεολογίαν καὶ ὑποψύχρους μεταφορὰς ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐπιστημοσύνη, μὲ τὴν ὁποίαν δὲν ἐννοεῖται κυρίως ἡ παιδεία (παιδείαν πολλὴν δὲν εἶχεν³), ἀλλ' ἡ ἐντριβῆς γνῶσις τῆς «τάξεως» τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἡ διοικητικὴ του ἰκανότης. Ὁμοίως καὶ ὁ Παχυμέρης τονίζει IV 13 σ. 282, ὅτι εἶχε παιδεύσει ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν Γερμανοῦ τοῦ μακαρίτου (δηλαδὴ τοῦ πατριαρχεύσαντος 1222 - 1254)· καὶ ὅτι πολλὰ τῶν τῆς τάξεως τῆς ἐκκλησίας

θεὶ νὰ κρίνῃ ὅλα τὰ ζητήματα, ὄχι μόνον τὰ θρησκευτικὰ, μὲ τὴν τύφλωσιν τοῦ φαντισμοῦ καὶ τῆς μισαλλοδοξίας:

“Ὡν γὰρ ὁ ἀνὴρ ταῖς ἀληθείαις φιλόκαλος μὲν καὶ φιλόλογος εἰς ἄκρον, καλὸν δ' ἅπαν εἰδῶς ὁ ἂν καὶ εἰς τὰ πράγματα χρησιμοποιεῖ, μὴ μόνον εἰς ἀρετὴν, ἐν προτιμήσει πολλάκις τῶν ἐπαύτων ἐτίθει τὸν μετ' ἐπιτελείας καὶ τὸ εἰς ψυχὴν ἀσφαλὲς ἔχοντα τοῦ ὅλως ἀρετῆ συζῶντος γυμνῆ, εἰ κατὰ βίον καὶ μὴ ἐπ' ἐρημίας διάγοι. “Ὅθεν λόγιος μὲν οὐκ ἦν, λογιος δὲ μετ' αἰδοῦς καὶ τοῦ πρόποντος προσεφέρετο, καὶ λόγον (l. λόγων?) ἀκούων ἡγάπα καὶ φίλος ἦν ἐς τὰ μάλιστα τῶν τοιούτων, ὡς καὶ αὐτὸς τοῦ καλοῦ μετέχοι ὡς ἄριστα. ἀρετῆς δὲ μετὴν τῷ ἀνδρὶ οὐκ ἦν ἂν οἱ παρόντες αἰνοῖεν, ἢ μᾶλλον οἱ παρ' ἑαυτοῖς προὔχον δοκοῦντες τῶν ἄλλων, βρώματα καὶ πόσεις φυλοκροιοῦντες καὶ ἡμέρας τούτων ἐκάστω πρεπούσας καὶ παρὰ τὸ εἶδος προσένεμοντες, πεζῆ τε (l. δὲ) καὶ βάδην αἰρούμενοι διερχεσθαι τὰς ὁδοὺς, ἀνιπτόποδες καὶ χαμαιεῦναι καὶ μοροχίτωνες, ἐν δευτέρῳ δὲ τούτων τὸν οἶκτον καὶ τὴν ἀγάπην τιθέμενοι, εἴτι δὲ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν τὴν διάκρισιν, σκληροὶ τινες ὄντες καὶ τοῖς ἄλλοις μωμητικοὶ καὶ μεμψίμοιροι, ὡς ἑαυτοῖς σφίσι καὶ μόνοις τὴν ἀρετὴν περιποιεῖν αἰρούμενοι, κἂν ὅτι ἐκεῖνοι καὶ πράττοιεν” ἀλλ' ἀρετῆς τῆς κατ' ἀνθρώπον ὄντως, καθ' ἦν ἂν καὶ ὁ ἀληθινὸς χαρακτηροῖτο ἄ-θροπος, καὶ μᾶλλον ὁ ἐπ' ἐξουσίας, ᾧ δὴ καὶ τὸ μετριοπαθὲς τοῦ ἀπαθοῦς μᾶλλον ὀφείλεται· οὐ δὴ βίου εἰ ἐξαρεῖς τὴν διάκρισιν, τὸ πᾶν ἀπώλεσας ἐξ ἑνός. τοιαύτη τοίνυν κοσμούμενος ἀρετῆ, ἦν δὴ καὶ πολιτικὴν τινεὺς λέγουσι καὶ τὸν κατ' αὐτὴν βίον πολιτικόν, μέσον ὄντα θεωρητικῶν τε καὶ ἀπολαυστικῶν κλπ.

¹ Παχυμ. IV 13.

² Ὁ Παχυμέρης IV 14 ἀναφέρει χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τὴν ἐνέργειάν του ὑπὲρ τοῦ Ὀλοβώλου. Ἐν φ 127α τοῦ Βιενναίου κώδικος Phil. Graec. 321 τοῦ 13. αἰῶνος ὑπάρχει τοῦ Ὀλοβώλου Λόγος κατηχητικὸς ἀναγνωσθεὶς ὡς ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Γερμανοῦ, ὅστις θὰ ἤξιζε νὰ ἐκδοθῆ κάποτε (Σ. Λάμπρου, Ν. Ἑλληνομν. 13 [1916] 1 κέξ.). Ἐνας μαθητῆς τοῦ Ὀλοβώλου ὁ Θωμᾶς Γοριανίτης (εἰς τὴν ἰδίαν οἰκογένειαν ἀνήκεν καὶ ὁ μοναχὸς Λάζαρος Γοριανίτης, ὁ τυφλωθεὶς ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ διὰ τὴν ἀνθενωτικὴν του στάσιν Παχυμ. VI 24 σ. 489, τὸν ὁποῖον παρέλειψε ν' ἀναφῆρῃ ὁ Σ. Λάμπρου) συνέταξεν ἐπιγράμμα εἰς τὸν πατριάρχην Γερμανόν, τὸ ὁποῖον οὕτε ὁ δημοσιεύσας αὐτὸ Σπ. Λάμπρος (Ν. Ἑλλην. 12 [1915] 436) οὐτ' ἐγὼ κατώρθωσα νὰ ἐννοήσω ὑποπτεύω μόνον, ὅτι ἀναφέρεται εἰς εἰκόνα τοῦ Γερμανοῦ. Ἐπίσης νομίζω, ὅτι ὁ 5 στίχος πρέπει ν' ἀναγνωσθῆ.

κρύπτει γὰρ αὐτὸν ὡς φιλήσυχον πάλα,

καὶ ὄχι

κρύπτει γὰρ αὐτὸν ὡς φίλην Συγῆμ πάλα.

³ Εἰς ἐπιστολάς του πρὸς αὐτὸν (ἀριθ. 130 καὶ 131 σ. 181 κέξ. τῆς ἐκδόσεως Festa) ἐξαιρεῖ τὴν παιδείαν του ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος Β'. ὁ Λύσκαρις· πρόκειται ὅμως περὶ συνήθους φιλοφρονήματος.

καθίστα πρὸς τὸ ἀρχαιότερον παρηρημένα καὶ χρόνῳ καὶ ὁμιλίαις, ἔξαιρει δὲ ἀφ' ἐέρου τὴν δεξιότητα, μὲ τὴν ὁποίαν κατώρθωνε νὰ παρουσιάσῃ καὶ νὰ διεκπεραιώσῃ τὰς ὑπὲρ τῶν προσφευγόντων εἰς αὐτὸν παρακλήσεις του πρὸς τὸν βασιλέα (IV 13 σ. 281), πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὰς ἀνωμάλους ἐκείνας περιστάσεις του προσεγράφετο ὡς ἐλάττωμα (IV 13).

V

1. Ἄλλ' ἐκεῖνο κυρίως, τὸ ὁποῖον οἱ Ἀρσενιάται, δηλαδή ὁ κατώτερος κληρὸς καὶ ὁ λαός, ἐπερρίπτον ἐναντίον τοῦ Γερμανοῦ, ἦτο ἡ μετάθεσις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως¹. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ σύνοδος, προβλέπουσα τὴν ἀντιδρασίαν εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, εἶτ' ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν περὶ τῆς λαϊκῆς ἀγανακτήσεως ἐξ ἀφορμῆς τῆς σπερμολογηθείσης ἐπικειμένης ἐκλογῆς τοῦ Γερμανοῦ, εἶτε καὶ ἐκ τῆς σημειωθείσης ἀντιδράσεως τῶν Ἀρσενιατῶν ἐναντίον τοῦ ἀπὸ Ἐφέσου Νικηφόρου, τὸν ὁποῖον ἀπέκρουον ὡς ἐκ μεταθέσεως πατριαρχέυσαντα² καὶ ἐπομένως παρὰ τοὺς κανόνας χειροτονήσαντα τὴν πλειονότητα τῶν τότε ἀρχιερέων³, ἐνόμισαν ὅτι ἔπρεπε διὰ μακρῶν νὰ καταδείξουν μὲ παραδείγματα καὶ κανόνας, ὅτι δὲν ἀπηγορεύετο ἀπολύτως ἡ συνήθεια αὕτη⁴.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα δὲν συνεκέντρωσεν εἰδικῶς ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ συντάξας τὸν Συνοδικὸν τόμον. Ὑπῆρχαν ἔτοιμοι *συναγωγαὶ* μὲ μεγαλύτερον ἀριθμὸν τοιοῦτων προηγουμένων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπήνθισεν ὁ συντάκτης τὰς γνωστοτέρας καὶ καταλληλοτέρας κατὰ τὴν ἀντίληψίν του περιπτώσεις ἀναρρήσεως ἐκ μεταθέσεως εἰς θρόνον πατριαρχικόν⁵. Τοιαῦται *Συναγωγαὶ*, συγκεντρώνουσαι ἱστορικὰ παραδείγματα σχετιζόμενα πρὸς ὠρισμένον ἀντιλεγόμενον κανονικὸν ζήτημα, ἐχρησιμοποιοῦντο εἶτε εἰς τὰς συζητήσεις τὰς προφορικὰς ὡς ὑπομνήματα, εἶτ' ἐκκυκλοφόρουν αὐτοτελῶς λογοτε-

¹ Παχυμέρη, IV 13 σ. 282. IV 17 σ. 290, 16 καὶ 291, 3 καὶ 12. IV 20 καὶ IV 28. Μεθόδιος PG. 140, 784 A.

² Ἐναντίον τοῦ Νικηφόρου ἐπερρίπτετο ἐπίσης, ὅτι ἐπατριάρχευσε χωρὶς νὰ προηγηθῇ παρτίτης ἢ καθάρσεως τοῦ προκατόχου (Ἑλληνικά 2, 285).

³ Διὰ τὸν ἴδιον λόγον δὲν ἀνεγνωρίζετο τὸ ἔγκυρον καὶ τῶν πολυαριθμῶν (πρβλ. Παχυμ. IV 18 σ. 293) χειροτονιῶν τοῦ Γερμανοῦ, Παχ. IV 24 Ἑλληνικά, 2, 288, (309. 330. Πρβλ. καὶ Μακάριου Πισιδίας ἐπιστολὴν Ἑλληνικά 1, 93).

⁴ Ἡ ἐξέλιξις τοῦ σχίσματος ἀποδεικνύει, ὅτι τὰ παραδείγματ' αὐτὰ δὲν ἔκαμαν ἐξαιρετικῶς ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἀρσενιάτας. Τινὲς μάλιστα ἔφθαναν εἰς τὸ νὰ ἰσχυρίζωνται, ὅτι ἀκόμη καὶ τὸν Ἀντιοχείας Μελέτιον, Γερμανὸν τὸν Α' τὸν ἀπὸ Κυζίκου, τὸν πατριάρχην Πρόκλον τὸν ἀπὸ Κυζίκου καὶ τὸν Ναζιανζηνὸν Γρηγόριον μετὰ διακρίσεως κατὰ χάριν δεχόμεθα, ἀλλ' οὐχ ὡς γνησίως ἀρχιερατεύσαντας (Μεθόδιος 801 C). Καὶ τὰ τέσσαρα ταῦτα παραδείγματ' ἀναφέρονται καὶ εἰς τὸ ἡμέτερον κείμενον.

⁵ Ἐνα μόνον παράδειγμα τὸ τοῦ ἀπὸ Κρήτης εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν μετατεθέντος Βασιλείου § 10, ἀναφέρεται εἰς μητροπολίτην.

χνικῶς ἐπεξεργασμένα πρὸς σκοποὺς προπαγαντιστικοὺς μεταξὺ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Κατηρτίζοντο δὲ τὸ μὲν ἐπὶ τῇ βάσει ἐκκλησιαστικῶν ιστορικῶν πηγῶν, εἰς τὰς ὁποίας συχνότατα καὶ παραπέμπουν, τὸ δὲ καὶ ἀπὸ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῶν πατριαρχικῶν ἀρχείων¹, κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον καὶ σύγχρονοι τοῦ κανονικοῦ δικαίου μελετηταὶ καταρτίζουσι τοιοῦτους καταλόγους². Τοιοῦτον κατάλογον παραδειγμάτων ἀνωμάλου καταλήψεως τοῦ θρόνου κατήρτισεν ὁ Φώτιος ὑπὸ τὸν τίτλον *Συναγωγαὶ καὶ ἀποδείξεις ἀκριβεῖς συνειλεγμένοι ἐκ τῶν συνοδικῶν καὶ ιστορικῶν γραφῶν περὶ ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν καὶ λοιπῶν ἐτέρων ἀναγκαιῶν ζητημάτων*³, εἰς τὸν ὁποῖον παραπέμπει καὶ ὁ προκείμενος Συνοδικὸς τόμος § 12, κακῶς, διότι ἐκεῖ δὲν γίνεται λόγος περὶ μεταθέσεως⁴. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης Μανουήλ, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκα εἰς τὰ *Ἑλληνικά*,⁵ χρησιμοποιεῖ, ὅπως ἔδειξα ἐκεῖ, παρομοίαν συλλογὴν παραδειγμάτων βιαίας ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἐκβολῆς ἢ ἀναρρήσεως ἱεραρχῶν, ὁμοίαν πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκεν ὁ Hody τὸ 1691, καὶ πρὸς τὰς χρησιμοπονηθείσας καὶ ὑπ' ἄλλων ἀντιαρσενιατῶν συγγραφέων, ὅπως ὁ μοναχὸς Μεθόδιος, ὁ Ἐφέσου Ἰωάννης ὁ Χειλᾶς, ὁ Φιλαδελφείας Θεόληπτος καὶ ἄλλοι⁶.

2. Καὶ περὶ τοῦ πολλαχῶς ἀντιλεγομένου κανονικοῦ ζητήματος τῆς μεταθέσεως τῶν ἐπισκόπων⁷, τὴν ὁποίαν ἀπαγορεύουν μὲν, ὡς γνωστόν, διαρρηθὴν οἱ κανόνες, κατέστησεν ὅμως ἀναγκαίαν ἢ σιδηρᾶ τῶν πραγμάτων ἀνάγκη καὶ δικαιολογοῦν ἔνδοξα τῆς Ἐκκλησίας ὀνόματα⁸, ἔχομεν, πλὴν τῆς ἐν τῷ

¹ Ἐκ τοιοῦτων συνοδικῶν ἀποφάσεων ἔχουν ληφθῆ ταῦτα παρὰ τῷ Ἀνωτύμῳ 908 Β παραδείγματα μεταθέσεων καὶ ἐπιδόσεων σχολαζουσιῶν ἐπισκοπῶν, τὰναφερόμενα εἰς τὴν πατριαρχίαν Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλαρίου. Ὁ γράψας τοῦ λέγει ρητῶς (*Συνοδικῶς*), ἀποδεικνύει δὲ ἡ μνεῖα τῶν παρισταμένων πατριαρχῶν Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ τὸ γεγονός ὅτι συχνὰ δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου, ἐπειδὴ δὲν ἀνεφέρετο τοῦτο καὶ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου.

² Ἴδε τοὺς ὑπὸ Κ. Ράλλη, *Περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων* (Ἀθῆναι 1898) 22 σημ., 26¹, 27³, 29¹, 32², 33¹, 34² καταρτισθέντας καταλόγους ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρὰ Miklosich καὶ Müller κειμένων.

³ Ἐξεδόθη παρὰ Migne, PG 104, 1219-1232 καὶ ὑπὸ Ἰω. Ν. Βαλέττα, Φωτίου Ἐπιστολαὶ (Λονδίνον 1864) σ. 569 κέξ.

⁴ Καὶ εἰς ἄλλα σημεία, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἀναφέρει ὁ συντάξας σκοπίμως πράγματ' ἄλλότρια καὶ μαρτυρίας ἀσχετοῦς, διὰ νὰ καταπλήξῃ τὸν ἀναγνώστην.

⁵ 3, 15 κέξ.

⁶ Περὶ τούτων ἐπιφυλάσσομαι νὰ διηγήσω διεξοδικώτερον ἄλλοτε.

⁷ Ἴδε περὶ αὐτοῦ τὴν μνημονευθεῖσαν μονογραφίαν τοῦ Κωνστ. Μ. Ράλλη.

⁸ Ἡ περὶ Γερμανοῦ τοῦ Γ' συζήτησις εἶναι ἡ τελευταία, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἀνακινήσις τοῦ ζητήματος εἰς τὴν πρακτικὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἐκτοτε μέχρι τῆς ἀλώσεως ἔχομεν 7 παραδείγματα πατριαρχῶν ἐκ μεταθέσεως, χωρὶς νὰ προκληθῶν ζητήματα, μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν, πλὴν ἑπτὰ πατριαρχῶν, πάντες οἱ

ἡμετέρῳ τόμῳ προκειμένης, τρεῖς εἰσέτι συλλογὰς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δύο¹ ἀνάγονται εἰς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ προεκλήθησαν ἐκ συζητήσεων καὶ ἐκκλησιαστικῶν διαιρέσεων, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ δι' ἐπεμβάσεως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἄνοδος εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου ἕξ ἄλλης ἐπαρχίας.

Ἡ παλαιότερα ἕξ αὐτῶν εἶναι τὸ κεφάλαιον VII 36 τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ Σωκράτους², εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἱστορικός, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῶν περὶ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Κυζικίου Πρόκλου εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντιλογιῶν, ἀναφέρει παρεκβατικῶς 14 ἀνάλογα παραδείγματα μεταθέσεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ τοῦ Ναζιανζηνοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Ἀντιοχείας Μελετίου, ποῦ ἀναφέρονται καὶ εἰς τὸν Συνοδικὸν τόμον. Ὁ αὐτὸς ἐπίσης ἱστορικός ἐπικαλεῖται καὶ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα 14 (13).

3. Τοῦ Σωκράτους τὰ παραδείγματα παραλαμβάνει δλα³ καὶ συμπληροῦναι ὁ Ἀνώνυμος τοῦ *Löwenklau*, ὅπως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ἓνα κείμενον φέρον τὸν τίτλον *περὶ μεταθέσεων*, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ὁ *Löwenklau* εἰς τὸ *Jus Græcoromanum* σ. 293 καὶ ἀνετύπωσεν ὁ *Migne*⁴. Εἰς τὰ παραδείγματα ταῦτα⁵ προσέθεσεν ὁ Ἀνώνυμος περὶ τὰ 30 ἀκόμη μεταγενέστερα χρονολογικῶς⁶, ἀντλήσας ἐκ διαφόρων πηγῶν, τὰς ὁποίας ἐνιαχοῦ καὶ ρητῶς ἀναφέρει, ὅπως τὸν Σωζομένον, τὸν Θεοφάνην, τὸν Σεβαστείας Θεόδωρον,

λοιποὶ, ἀπὸ Νήφωνος μάλιστα τοῦ Β'. (1486-1489) ἄνευ ἐξαιρέσεως, κατελάμβανον τὸν θρόνον ἐκ μεταθέσεως. Κατὰ τοὺς Ἐθνικοὺς μάλιστα Κανονισμοὺς ἐπταετῆς τοῦλάχιστον ὑπηρεσία ἐπισκοπικῆ εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν κατάληψιν τῆς πατριαρχικῆς τιμῆς (Γ ε δ ε ω ν, Πατρ. πίνακες σ. 22 κέξ.).

¹ Ἀμφότεραι διέφυγον τὴν προσοχὴν τοῦ Ράλλη.

² *Migne*, PG 67, 817. Ὁ τίτλος τοῦ κεφαλαίου, προερχόμενος, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τὸν Νικηφόρον Κάλλιστον, εἶναι *Παραδείγματα, δι' ὧν, ὡς δοκεῖ, κατασκευάζει ὁ συγγραφεὺς ἀκόλουτον εἶναι τὴν ἀπὸ θρόνον εἰς θρόνον μετάθεσιν*. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἔχει μετὰ τοῦ τίτλου ἀντιγραφή καὶ εἰς τὸν Βαροκκινὸν κώδικα φ. 268^v ἀμέσως μετὰ τὸν Συνοδικὸν τόμον.

³ Καὶ ἡ σειρά τῶν παραδειγμάτων παραμένει κατὰ κανόνα ἡ αὐτή. Μόνον ποῦ προτάσσει ὁ Ἀνώνυμος τὰ παραδείγματα τῶν πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου, Πρόκλου καὶ τῶν μεταγενεστέρων τοῦ Σωκράτους Γερμανοῦ τοῦ Α'. καὶ Ἀνθίμου τοῦ Α'. καὶ τῶν πατριαρχῶν Ἀντιοχείας Μελετίου καὶ Ἱεροσολύμων Ἀλεξάνδρου. Ἐπίσης ἐξέλεσαν ἀπὸ τὴν παρὰ Σωκράτει σειράν καὶ ἀνεμείχθησαν μὲ μεταγενεστέρους τὰ δνόματα τοῦ Νικοπόλεως Πολυκάρπου καὶ τοῦ Τρωάδος Σιλβανοῦ.

⁴ PG 119, 904 κέξ. καὶ Ράλλη-Ποτλή, Ε'. 391-4.

⁵ Ἀναφέρων ἐπίσης τὰς ὑπὸ τοῦ Σωκράτους μνημονευομένας ἐπιστολάς τοῦ Πάπα Κελεστίνου ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Πρόκλου παραπέμπει, κατὰ λάθος ἐπαναλαμβανόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ συντάξαντος τὸν Συνοδικὸν τόμον, ὄχι εἰς τὸν Σωκράτην, ἀλλ' εἰς τὸν Σωζομένον.

⁶ Ἐξαιρέσιν ἀποτελοῦν τὰ παραδείγματα τοῦ Ἀντιοχείας Εὐσταθίου τοῦ Α'. 904 D καὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Εὐδοξίου, περὶ τοῦ ὁποίου ἴδε Σωκρ. II 37 καὶ 43 (τὸν πρῶτον ἀναφέρει καὶ ὁ Συνοδικὸς τόμος) καὶ τοῦ χρηματίσαντος Ἀντιοχείας Ἰωάννου τοῦ Κωδωνάτου (477).

τὸν βιογράφον τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου Νικήταν τὸν Δαβίδ κλπ. Ὅτι καὶ εἰς τὰς προσθήκας αὐτὰς εἶχεν ὑπ' ὄψει τοῦ ὁ Ἀωνύμους ἐτοίμους πηγὰς καὶ δὲν συνεκέντρωσεν αὐτοτελῶς τὰ παραδείγματα, ἀποδεικνύει ὄχι μόνον ἢ ὁμοίότης πρὸς τὰ παραδείγματα τοῦ Συνοδικοῦ τόμου καὶ τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἀναφέρει τὸν Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Ἀντιοχείας Εὐστάθιον τὸν Β'. δύο φορές¹. Ἐπίσης, ἐνῶ ἡ καταφανής του πρόθεσις εἶναι νὰ προτάξῃ τοὺς πατριάρχας, παρεμβάλλει καὶ κατόπιν, ἀναλόγως τῶν χρησιμοποιουμένων πηγῶν, πολλοὺς πατριάρχας μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων, ὅπως τοὺς Ἀλεξανδρείας Θωμᾶν², Ἰωάννην καὶ Πέτρον Μογγόν, τοὺς Κωσταντινουπόλεως Στέφανον, Εὐδοξον, Νικόλαον Δ'. τὸν Μουζάλωνα, τοὺς Ἀντιοχείας Ἰωάννην τὸν Κωδωνάτον, Εὐστάθιον τὸν Β'. καὶ Ἀγάπιον, τὸν Ἱεροσολύμων Σάββαν.

Ἡ χρονολογία τῆς συναγωγῆς ταύτης δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ μόνον καθ' ὑπόθεσιν νὰ καθορισθῇ. Παλαιογραφικὰ τεκμήρια, ὅπως π.χ. ἡ χρονολογία τοῦ χειρογράφου ἢ τῶν χειρογράφων τῶν περιεχόντων τὸ κείμενον τοῦτο, θὰ ἠδύναντο νὰ μας προσφέρουν τὸ κατώτατον χρονολογικὸν ὄριον, ἐνῶ τὰ ἐξ ἱστορικῶν τεκμηρίων χρονολογικὰ συμπεράσματα ἀναφέρονται ὄχι εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτήν, ἀλλ' εἰς τὴν πηγὴν ταύτης. Ὅπως δὲποτε τὸ ἀναμφισβητήτως³ νεώτερον παράδειγμα τοῦ Ἀωνύμου εἶναι ἡ μετάθεσις τοῦ Ρωσιάνων Πεντακτένη (ἢ Πενταϊαῖ ἢ Πεντακλᾶ) εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Λήμνου 908 Β, ἡ γενομένη ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Νικήτα Β'.⁴ τοῦ Μουντιάνη (1187-

¹ Ἀλέξανδρος 904 D καὶ 908 D, Εὐστάθιος 905 D καὶ 908 D, ὅπου τὸν ὀνομάζει Εὐστράτιον.

² Ἴδε περὶ αὐτοῦ κατωτέρω σ. 209.

³ Ὁ ἀχρονολογητὸς ἀναφερόμενος πατριάρχης Μιχαὴλ εἶναι, ὅπως ὀρθῶς ὁ Lequien (Oriens Christianus I 470, 515, 554) συνεπέρανεν, Μιχαὴλ ὁ Α'. ὁ Κηρουλάριος (1043-1059), ὃχι ἓνας ἐκ τῶν κατόπιν ὁμωνύμων πατριαρχῶν, ἀφοῦ συνεχρόνισε πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀωνύμου 908 C ἀναφερόμενον Γαγγρῶν Νικηφόρον, ὅστις καὶ ὑπογράφει τὸ 1082. Ὅτι ὁ Lequien σ. 530 καὶ οἱ Γ. Ράλλης καὶ Ποτλῆς, Ε'. 391' τον ταυτίζουν μὲ τὸν Μιχαὴλ Γ'. τὸν Ἀγχιάλου (1170-1177), ὀφείλεται προφανῶς εἰς ἀβλεψίαν.

⁴ Νικήτας ὁ Α'. ὁ εἰκονομάχος (766-780) ἀποκλείεται, διότι ἀδύνατον ἦτο νὰ ὀνομάζετο ὁσὶς πατήρ. Ὁ Κάλλιστος 1196 D, ἀναφέρει τὸ ἴδιον παράδειγμα, το τοποθετεῖ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Νικολάου τοῦ Γ'. τοῦ Κυρδιναίου (1084-1111), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἡ ἀμέσως πρότερον ἀναφερομένη μετάθεσις τοῦ Ἱεροσολύμων Σάββα (ἴδε κατωτ. σ. 211 κέξ.). Δυστυχῶς τὸ πρόσωπον τοῦ Πεντακτένη μου εἶναι ἐξ ἄλλων πηγῶν τελείως ἄγνωστον, ὥστ' ἐξ αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ εὐρεθῇ, ποῖος ἔχει δίκαιον. Προτιμῶ τὴν παρ' Ἀωνύμῳ χρονολογήσιν καὶ διότι τὸ πρόσωπον τοῦ Νικήτα εἶναι ὀλιγώτερον γνωστὸν καὶ διότι ἡ πλάνη τοῦ Καλλίστου ἐξηγεῖτ' εὐκολώτερα ἐκ τῆς προτέρας τοῦ Νικολάου μνείας. Εἰς παρομοίαν αἰτίαν ὀφείλεται καὶ ὅτι ὁ Κάλλιστος 1196 D παρέχει τὴν Τύρον (καὶ ὄχι τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης) ὡς ἔδραν τοῦ κατόπιν Ἱεροσολύμων Σάββα ἀμέσως ἀνωτέρω γίνεται ἐξ ἀφορμῆς Ἰωάννου τοῦ Κωδωνάτου, λόγος περὶ τῆς μητροπόλεως Τύρου.

1190) ὡς ἀμέσως δὲ ἀρχαιότερον δύναται νὰ θεωρηθῆ τὸ παραδειγμα τοῦ πατριάρχου Νικολάου Δ΄ τοῦ Μουζάλωνος (1147 - 1151) 908 B.

4. Ἡ τρίτη συναγωγή τῶν περὶ μεταθέσεως παραδειγμάτων εἶναι τὸ 39. κεφάλαιον τοῦ 14. βιβλίου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλλου¹, τὸ ὁποῖον παρεμβάλλεται εἰς τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς σημεῖον τῆς διηγήσεως, δηλαδὴ εἰς τὰ κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Πρόκλου, εἰς τὸ ὁποῖον το παρεμβάλλει καὶ ὁ Σωκράτης, τὸν ὁποῖον καὶ παραφράζει ἀπλῶς². Ἄλλ' ὁ Κάλλιτος δὲν περιορίζεται εἰς τὰ παρὰ Σωκράτει παραδείγματα. προσθέτει καὶ ἄλλα μεταγενεστέρων χρόνων, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἢ καὶ παραδείγματα πατριαρχῶν οἱ ὁποῖοι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του μετετέθησαν, διασκευάζει δὲ τὸ ὅλον κεφάλαιον εἰς πραγματείαν περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων.

Ἡ διασκευὴ αὕτη προεκλήθη προφανῶς ἀπὸ τὰς συζητήσεις περὶ τῆς κανονικότητος τῆς μεταθέσεως τῶν πατριαρχῶν Νικηφόρου τοῦ Β΄ καὶ Γερμανοῦ τοῦ Γ΄, σχετίζεται ἐπομένως στενωτάτα πρὸς τὸ ὑπὸ διαπραγματεύσιν θέμα. Ἐντεῦθεν καὶ δὲν θὰ ἦτο ἄκαιρος ἢ αὐτολεξεί παράθεσις τῆς ἀρχῆς τοῦ κεφαλαίου, ἢ ὁποῖα περιέχει ἐξ ἄλλου καὶ διάκρισιν μεταξὺ μεταθέσεως καὶ μεταβάσεως, σοφιστικὴν μὲν πάντως καὶ δικολαβικὴν, ὅπως ὅλαι αἱ διακρίσεις, ποῦ προσπαθοῦν λογικῶς νὰ ἐξηγήσουν ὅτι ἱστορικῶς μόνον δύναται νὰ ἐξηγηθῆ, ἀποκλίνουσιν ὁμως ἀπὸ τῆς παρὰ *Κωνστ. Μ. Πάλλη* σ. 29 κῆξ. διακρίσεως καὶ τῶν διακρίσεων τῶν Βυζαντινῶν κανονικῶν Θεοδώρου Βαλασαμῶνος³, Δημητρίου Χωματιανοῦ⁴ καὶ Ματθαίου τοῦ Βλαστάρη⁵. Παραλλήλως ἔθεσα τὴν σχετικὴν περικοπὴν τοῦ Σωκράτους πρὸς σύγκρισιν καὶ χαρακτηρισμὸν τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας τοῦ Καλλίστου.

¹ Migne, PG 146, 1192 - 1200.

² Ἡ ἐξάρτησις του ἐκ τοῦ Σωκράτους δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὰ παραδείγματα, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἀδικαιολόγητον (ἴδε κατωτέρω σ. 206) μνειαν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κελεστίνου, ἀλλ' ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν διήγησιν τοῦ βίου καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ἐπισκόπου Τρωάδος Σιλβανοῦ 1192 C - 1193 C, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Σωκράτης ἀφιερώνει τὸ ἀμέσως ἐπόμενον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του (VII 37).

³ Πάλλη καὶ Ποτλή, Σύνταγμα Β΄. 19 καὶ 147.

⁴ Αὐτόθι E 428.

⁵ Αὐτόθι Γ' 84.

Ἐπειδὴ δέ τινες ἐπιφημίσαντες ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἐκώλυσαν τὸν Πρόκλον ἐνθρονοισθῆναι, ἤδη τοῦ (λ. τῆς) Κυζικίου ὀνομασθέντα ἐπίσκοπον, βούλομαι περὶ τούτου βραχέα εἰπεῖν. οὐ μοι δοκοῦσιν ἀληθεῦσαι οἱ τότε ταῦτα λέγειν ἐπιχειρήσαντες, ἀλλ' ἢ κατασκευάσασθαι φθόνῳ τῷ πρὸς τὸν Πρόκλον ἢ ἀγνοεῖν καὶ τοὺς κανόνας καὶ τὰ πολλὰς χρεωδῶς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γενόμενα.

Ἐπειδὴ δέ τινες φθόνῳ φερόμενοι ἐν αἰτίαις ποιοῦνται τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, μῶμον ὡσανεὶ τῷ θεῷ τούτῳ ἀνδρὶ προστριβόμενοι, διὰ περ, Κυζικίου ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς, εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετετέθη θρόνον, δίκαιον ἡγῆμαι βραχέ' αἴτια καὶ περὶ μεταθέσεων ἐνταῦθα διαλαβεῖν, ἐν ἔξῳ μὲν αἰτίας καὶ Πρόκλος γένουο, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶη τοῦτο Θεοῦ ἱκανὸν παράδειγμα εἰς ἀσφάλειαν, ὡς ἂν μὴ ῥάδιον εἶη <τῷ> βουλομένῳ παντὶ τοῖς ἑλλόγως αὐτῇ πεπραγμένοις μέμψιν, ὡς ἔτυχε, περιάπτειν. καὶ γὰρ ἐμοὶ δοκοῦσιν οἱ τότε λέγειν ἐπιχειρήσαντες ἢ φθόνῳ φέρεσθαι ἢ ἀγνοεῖν τὸν τε νοῦν τῶν κανόνων καὶ τὰ διαφόρως ἐπὶ τε οἰκονομία καὶ χρεωδῶς ταῖς ἐκκλησίαις γενόμενα. οἱ τε γὰρ θεῖοι κανόνες καὶ οἱ πάλαι τῆς Ἐκκλησίας προσταῖται ἀδιάφορον εἶχον, ὅσάκις ἂν εὐλογος χρεία καλοίη, τὸ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μετάγειν ἐπίσκοπον, καὶ ταῦτα εἰ περὶ εὐσεβείας ἦν ἢ μετὰθεσις ἢ περὶ εἰρήνης ἴσως καὶ ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως. τὴν γὰρ μετάβασιν ὁ κανὼν εἰργεῖ, οὐ τὴν μετὰθεσιν. ἢ μὲν γὰρ τὸ ἀβούλητον πάντως ἐμφαίνει καὶ ἀπροαίρετον ἐπὶ γὰρ τῶν ὡσανεὶ ἀπύχων ἢ λέξις προ(σ)άγεται ἢ δέ γε μετάβασις ἐπὶ τῶν ἐμψύχων καὶ ὡσανεὶ ἐπιτηδώντων τοῖς θρόνοις δι' ἔπαρσιν ἴσως καὶ σύγχυσιν. ἦν μάλα καὶ ὁ κανὼν εὐλόγως ἐπέχει, ὡς μικρὸν ὕστερον πλατύτερον διαλήψομαι, τὴν δ' εὐλογον μετὰθεσιν οὐδαμῶς. καὶ γὰρ πρῶτος ὁ τῶν Ἀποστόλων κορυφαῖος Πέτρος τῆς Ῥωμαίων καθηγήσατο πόλεως, εἶτα καὶ ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν πρῶτος κλήρω μετέβαιεν ἐν αἷς Λίνον καὶ Μάρκον χειροτονήσας ἐφ' ἐτέρας πόλεις ἀνέτρεχεν (λ. ἀπέτρεχεν?).

Ἀκολουθοῦν κατόπιν πολυάριθμα ἱστορικὰ παραδείγματα, μετ' αὐτὰ δὲ

παρατίθενται ἐκ νέου τὰ περὶ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ μεταβάσεως καὶ μεταθέσεως 1197 D καὶ αἱ περικοπαὶ ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς τῶν Παπῶν Καλλίστου τοῦ Α΄. (ὁ Νικηφόρος τον ὀνομάζει Κελεστίνον) καὶ Ἀντέρωτος, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ κατωτέρω λόγος. Ὅτι ὁ Νικηφόρος, καὶ εἰς ὅσα παρέχει περισσότερα ἢ ὁ Σωκράτης, χρησιμοποιεῖ ἐτοιμους πηγὰς, εἶναι καὶ ἐκ τῶν προτέρων διὰ τὸν γνωρίζοντα τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας του προφανές¹, ἀποδεικνύεται δὲ καὶ ἀπὸ τὰ παραδείγματα, τὰ ὁποῖα παραθέτει.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν εἰς τρεῖς κατηγορίας.

α΄) Εἰς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα παρέχει ἤδη ἢ παρὰ Σωκράτει συναγωγή καὶ τὰ ὁποῖα ὅλα, χωρὶς ἐξαιρέσεων, παρέχει καὶ ὁ Νικηφόρος.

β΄) Εἰς τὰ σύγχρονα τοῦ Νικηφόρου παραδείγματα, τὰ ὁποῖα ἐκεῖνος ἐξ ἰδίων προσέθεσε 1197 BC, τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρου Β΄. τοῦ ἀπὸ Ἐφέσου (1260-61), Γερμανοῦ Γ΄. τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως καὶ Νήφωνος Α΄. τοῦ ἀπὸ Κυζίκου (1311 - 1314)², τῶν πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας Ἀθανασίου τοῦ Β΄. (1276 - 1316)³ καὶ Γρηγορίου Β΄ τοῦ ἀπὸ Μέμφιδος (1316 - 1320), τῶν πατριαρχῶν Ἀντιοχείας Ἀρσενίου τοῦ ἀπὸ Τριπόλεως, Κυρίλλου Β΄. τοῦ ἀπὸ Τύρου, Διονυσίου Α΄ τοῦ ἀπὸ Πομπηίουπόλεως, Διονυσίου Β΄ τοῦ ἀπὸ Μοψουεστίας καὶ Σωφρονίου Β΄. τοῦ ἀπὸ Τύρου⁴ καὶ τῶν πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων Ἀθανασίου (1313) τοῦ ἀπὸ Καισαρείας καὶ Γαβριὴλ τοῦ ἀπὸ Καισαρείας.

γ΄) Εἰς τὰ μέχρι τῆς φραγκικῆς ἀλώσεως παραδείγματα, τὰ ὁποῖα εὐρίσκωμεν, πλὴν δύο⁵, ὅλα καὶ εἰς τὸν Ἀνώνυμον τοῦ Lōwenklau. Ἐπειδὴ δ' ἀποκλείεται ὁ Ἀνώνυμος νὰ εἶχεν ὡς πρότυπον τὸ ἱστορικὸν ἔργον τοῦ Καλλίστου

¹ Τὴν ἔλλειψιν αὐτοτελείας τοῦ Νικηφόρου ἀποδεικνύει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι δὲν ἀναφέρει διόλου τὴν ἐπὶ πατριάρχου Μανουὴλ τοῦ Β΄. συνοδικὴν ἀπόφασιν.

² Ἡ μνεία τοῦ πατριάρχου τούτου καὶ τῶν ἄλλων χρησιμεύει εἰς χρονολόγησιν τοῦ ἔργου τοῦ Νικηφόρου. Ὁ Νήφων προφανῶς δὲν εἶναι πλέον πατριάρχης, ὅταν ὁ Νικηφόρος ἔγραφε τὸ κεφάλαιον τοῦτο.

³ Ἴδε περὶ τούτου Χρυσ. Παπαδόπουλλον, ἐν Ἐπει. Βυζ. Σπουδῶν 6 (1929) 1-13.

⁴ Εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλλου, ἐν Πανταίῳ 19 (1926) 145-8 χρονολογοῦνται ὅλοι οἱ πατριάρχαι οὗτοι περὶ τὸ 1300. Εἰς τὸν παρὰ C. Karelenskij ἐν Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques III 698 κατάλογον τοποθετεῖται ὁ Ἀρσένιος 1283/4-1285/90 (οὗτω περίπτου καὶ R. Janin, αὐτόθι IV 750), Κύριλλος ὁ Β΄. 1285/90-1308?, Διονύσιος ὁ Α΄. 1309? - 1316?. Τῶν λοιπῶν εἶναι ἄγνωστοί αἱ χρονολογίαι· καὶ τὰ ὀνόματά των ἄλλως τε γνωρίζομεν ἀπὸ τὸν Νικηφόρον καὶ μόνον. Πάντως ὁ διάδοχος τοῦ Σωφρονίου Ἰγνάτιος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον πρὸ τοῦ 1344.

⁵ Τοῦ Ρωσίας Θεοφυλάκτου τοῦ ἀπὸ Σεβαστείας 1196 C καὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Δοσιθέου τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων 1198 A. Καὶ περὶ μὲν τοῦ δευτέρου γίνεται μακρὸς λόγος κατωτέρω· τὸ πρῶτον (τον ἄγνωστὸν Lequien) ὁμοῦς μου φαίνεται ὑποπτον, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ ὑπολανθάνῃ σύγχυσις πρὸς τὸν Σεβαστείας Θεόδωρον, τοῦ ὁποίου τὸ ἱστορικὸν ἔργον ἐπικαλεῖται ὁ Ἀνώνυμος 905 D περὶ τοῦ Ἀντιοχείας Ἀγαπίου. Ἡ θέσις του τοῦλάχιστον ἐν τῇ ἀπαριθμῆσει καθιστᾷ τὴν ὑποψίαν πιθανήν.

ἀροῦ καὶ περισσότερα παραδείγματα παρέχει¹ καὶ πληρέστερος εἶναι εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν χρόνων² καὶ τῶν πηγῶν³, ἔχομεν τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ Νικηφόρος ἐπεξεργάσθη ἐτοιμὴν συλλογὴν τῶν παραδειγμάτων προγενεστέραν, τὴν ὁποίαν καὶ πιστῶς ἀκολουθεῖ ὄχι μόνον εἰς τὰς ἱστορικὰς ἀνακριβείας καὶ τὰ σφάλματα⁴, ἀλλὰ καὶ ἀντιφάσκων πρὸς τὰς εἰδήσεις, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος παρέχει εἰς τὸ ἔργον του⁵. Ἀπὸ τὴν συναγωγὴν ταύτην ἢ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἡ ἐκδεδομένη συναγωγὴ τοῦ Ἀωνύμου⁶, ἀλλ' ἡ κοινὴ πηγὴ, ἐξ ἧς ἦντλησε καὶ ἐκεῖνος καὶ ὁ συντάκτης τοῦ Συνοδικοῦ τόμου καὶ ὁ Κάλλιστος — ἀποδεικνύουν τὰ κοινὰ σφάλματα — πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι παρέλαβον ὁ Κάλλιστος καὶ ὁ συντάκτης τοῦ Συνοδικοῦ τόμου καὶ ὅσας μαρτυρίας καὶ χωρία ὑπὲρ τῆς μεταθέσεως ἀναφέρουν, ἐνῶ ὁ Ἀώνυμος περιωρίσθη εἰς τὴν ἀπάνθισιν τῶν παραδειγμάτων καὶ μόνον.

Πρόκειται λοιπὸν περὶ ἔργου μεγάλης πολυμαθείας, εἰς τὸ ὅποιον εἶχε

¹ Π. χ. ὁ Νικηφόρος παραλείπει τὸ παράδειγμα Νικολάου τοῦ Δ'. Μουζάλωνος 908 B, τὴν μνείαν τῆς ἐπίδοσεως τῆς Κυζικίου εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου 905 A, τοῦ Ἀθύρα καὶ Σεργενίτζης 908 C, τοῦ Ἀμασείας Μιχαῆλ 908 C, τὸ ὅτι ὁ Γαγγρῶν Νικηφόρος ἦτο ἡγούμενος Κοσμιδίου 908 C, τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου εἰς τὸν Πατρῶν 905 D κλπ.

² Πρβλ. 904 B ∞ 1192 A, 908 D ∞ 1189 C κ. ἄ.

³ Θεοφάνης, Νικίττα Δαυὶδ βίος Ἰγνατίου Πατριάρχου, Σεβαστείας Θεόδωρος, Λέων Συναδῶν κλπ.

⁴ Μερικὰ παραδείγματα, ὅπως τοῦ δῆθεν Ἀλεξανδρείας Θωμᾶ, τῆς χρονολογίας τοῦ Κρήτης Βασιλείου κλπ., ἐξετάζονται κατωτέρω.

⁵ Ἐν σ. 1193 D λέγει, ὅτι ὁ Ἀλεξανδρείας Πέτρος ὁ Μογγὸς ὑπῆρξε πρότερον μητροπολίτης Εὐχαΐταν (ἴδε κατωτ. σ. 210), καὶ παραπέμπει εἰς τὴν κατόπιν διήγησιν τῶν γεγονότων τῆς πατριαρχείας του (XVI 11-13 PG 147 σ. 133 κέξ), ὅπου ὁμως παρέχονται τὰ ὀρθά. Ἐπίσης ἀκολουθῶν τὸ πρότυπόν του ἀναφέρει μεταξὺ τῶν παραδειγμάτων του καὶ τὸ τοῦ Πρόκλου σ. 1193 C, λησμονήσας, ὅτι ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Πρόκλον ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ κάμῃ τὴν παρέκβασιν περὶ μεταθέσεως. Τοιαύτην διπλὴν μνείαν ἔχομεν καὶ 1196 B, ὅπου λέγεται καὶ ὁ τῆς Ἀντιόχου δὲ ποιμενάρχης εἰς τὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας πρῶτον ὀφφίκιον μετατίθεται: ἐπειδὴ δὲν γνωρίζω ἄλλο παράδειγμα μεταθέσεως ἐκ τῆς Ἀντιοχείας πλὴν τοῦ Εὐδοξίου (360-9), εἰκάζω, ὅτι πρόκειται ὄντως περὶ αὐτοῦ (ἀναφέρεται ἄλλως τε εἰς ἀντίστοιχον θέσιν παρὰ τῷ Ἀωνύμῳ 908 A), καὶ ὅτι ὁ Νικηφόρος, ὁμιλήσας περὶ αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ 1189 D, ἐπαναλαμβάνει καὶ ἐνταῦθα τὰ κατ' αὐτόν, παραλείπων ἢ λησμονήσας νὰ προσθήσῃ τὸ ὄνομα, ὅπως καὶ προκειμένου περὶ τοῦ Ἱεροσολύμων Σάββα.

⁶ Ὁ Νικηφόρος εἶναι πληρέστερος τοῦ Ἀωνύμου εἰς μερικὰ σημεῖα (δὲν ἀναφέρω τὰ κακῶς παραδιδόμενα ὀνόματα, ὅσα ὀρθῶς παρέχει ὁ Νικηφόρος, διότι ἐκεῖ πρόκειται ἴσως περὶ φθορᾶς τοῦ κειμένου): Παρέχει 1196 A τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τοῦ Ἱεροσολύμων Σάββα καὶ τὰ περιστατικὰ τῆς ἐκλογῆς του· δὲν συγγέει 1196 D τοὺς δύο Ἀναστασίους, τὸν Δίκρορον καὶ τὸν Ἀρτέμιον, ὅπως ὁ Ἀώνυμος 904 C· πλησιάζει περισσότερο πρὸς τὴν ἀλήθειαν τάσων 1196 A Ἀνθιμον τὸν Α' (535) ἐπὶ Ἰουστίνου (515-578) παρὰ ἐπὶ Κωνσταντίου 904 D· παρέχει τὸ ὄνομα τοῦ δῆθεν Ἀλεξανδρείας Θωμᾶ 1196 A κλπ.

συγκεντρωθῆ ἀπὸ διαφόρους κανονικὰς καὶ ἱστορικὰς πηγὰς, ἐνίοτε ἀρκετὰ σπανίας¹, πᾶν ὅτι δικαίως ἢ ἀδίκως ἠδύνατο νὰ προσαχθῆ σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως. Καὶ ἐπειδὴ τοιαύτη μονογραφία ἀσφαλῶς θ' ἀφωρμήθη ἀπὸ συγκεκριμένον περιστατικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς, εὐκολον εἶναι νὰ καθορίσωμεν τοὺς χρόνους περιήπου, καθ' οὓς τὸ ἔργον τοῦτο συνετάχθη.

5. Ὅντως δὲ γνωρίζομεν, ὅτι κατὰ τὸν 12. αἰῶνα ἡ Ἐκκλησία δύο φορὰς συνεταράχθη καὶ σχίσματα εἶδεν ἐξ ἀφορμῆς μεταθέσεως εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1147, καθαιρεθέντος ἤδη τὴν 26. Φεβρουαρίου τοῦ πατριάρχου Κοσμᾶ Β' τοῦ Ἀττικοῦ², ἀνεβιβάσθη ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ εἰς τὸν θρόνον ὁ πρῶν ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Νικόλαος ὁ Μουζάλων, ὅστις παραιτηθεὶς ἔζη εἰς τὴν μονὴν Κοσμιδίου. Ἡ ἀνάρρησις ὁμως αὐτῆ προεκάλεσε σχίσμα τῆς πλειονότητος τῶν ἀρχιερέων, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἠναγκάσθη εἰς τὸ τέλος νὰ παραιτηθῆ ὁ Νικόλαος μετὰ τριετίαν περιήπου³. Ἐν τούτοις ἡ τότε ἔγερθεῖσα, ἀμφισβήτησις δὲν ἀνεφέρετο τόσον εἰς τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως⁴, ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι ὁ Νικόλαος, παραιτηθεὶς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, εἶχε παραιτηθῆ ταυτοχρόνως καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης⁵.

Διὰ τοῦτο καὶ διότι ἀναφέρονται, ὅπως εἶδαμεν, νεώτερα καὶ τοῦ Μουζάλωνος παραδείγματα ὑπὸ τοῦ Ἀωνύμου καὶ τοῦ Καλλίστου, κλίνω μᾶλλον νὰ παραδεχθῶ, ὅτι ἡ σύνταξις τοῦ περὶ μεταθέσεως ἔργου συμπίπτει μὲ τὰς ἔριδας, τὰς ὁποίας ἐπροκάλεσεν ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1191 ἀναβίβασις εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ βενετικῆς καταγωγῆς πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου τοῦ Α'. ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, ἡ ὁποία ἐπροκάλεσε δεινὸν μεταξὺ τῶν ἀρχιερέων τοῦ θρόνου σχίσμα καὶ ὀχλαγωγίας

¹ Π. χ. τὸ ἔργον τοῦ Σεβαστείας Θεοδώρου, αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Καλλίστου καὶ τοῦ Ἀντέρωτος, ἡ περὶ τοῦ Τύρου Φωτίου πρᾶξις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, ἡ πρὸς Κολωνεῖς ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλείου κλπ.

² Τὸ πρακτικὸν τῆς καθαιρέσεως εὐρίσκεις προχείρως παρὰ Ράλλη καὶ Ποτλῆ Ε'. 307-13. Πρβλ. καὶ Νικήτ. Ἀκομινάτον σ. 106 Β.

³ Κίνναμος II 18. F. Chalandon, Jean II Comnène et Manuel Comnène (Paris 1912) 636 κέξ. Ὁ cod. Vatic. Palat. gr. 383 τοῦ 13. αἰῶνος διασφίξει (φ. 39-59) ποίημα τοῦ πατριάρχου τούτου ἐξ 892 ἰάμβων, ἀναφερόμενον πιθανῶς εἰς τὰ γεγονότα ταῦτα τῆς πατριαρχείας του, τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκδοθῆ κάποτε.

⁴ Διὰ τοῦτο ἀναφέρει τὸ παράδειγμα ὁ Ἀώνυμος 908 Β.

⁵ Ἴδε περὶ τοῦ ζητήματος τὸν λόγον τοῦ Μεθώνης Νικολάου, Περὶ τῆς ἐπὶ τῇ καταστάσει τοῦ πατριάρχου ἀντιλογίας καὶ περὶ ἱεραρχίας, τὸν ὁποῖον ἐξέδωκεν ὁ Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλλος, Ἐκκλησιαστικὴ Βιβλιοθήκη Α'. (Λιψία 1866) 266 κέξ. Ἐκεῖ σ. 284 γίνεται μνεῖα καὶ τῆς ἐπιστολῆς τῶν ἐν Ἐφέσῳ πατέρων πρὸς τὴν συνόδον Παμφυλίας περὶ τοῦ μητροπολίτου Εἰσταθίου, περὶ ἧς ἴδε τὰς παρατηρήσεις τοῦ Ζωναρά καὶ τοῦ Βαλαμῶνος (Ράλλη - Ποτλῆ Β'. 206 κέξ.).

καὶ μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Δοσιθέου, ὠδήγησε δὲ εἰς τὴν ταχεῖαν αὐτοῦ παραίτησιν¹. Ἡ μεταθέσις αὕτη εἶναι τὸ τελευταῖον χρονολογικῶς παραδείγμα παρὰ Νικηφόρου², ἐνῶ ὁ Ἀνώνυμος παραλείπει μὲν τοῦτο, ἀναφέρει ὅμως μόνον προγενέστερα τούτου παραδείγματα· ἐξ οὗ συμπεραίνω, ὅτι ἡ ἐκδοθεῖσα συναγωγή ἔχει ἀπανθισθῆ³ ἐκ τοῦ περὶ μεταθέσεως ἔργου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους περιίπου, ἴσως καὶ χάριν τῶν τότε συζητήσεων⁴, ὅτε ἡ μεταθέσις τοῦ Δοσιθέου δὲν ἦτο ἀκόμη θεμιτὸν ν' ἀναφερθῆ ὡς προηγούμενον, καθὼς ὕστερον ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου, ἀφοῦ δὰ περὶ αὐτὴν ἐστρέφεται ἡ ἔρις.

Ὅτι δὲ τότε τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως εἶχεν ἐξετασθῆ διεξοδικῶς καὶ μὲ πνεῦμα εὐνοϊκὸν πρὸς τὴν κανονικότητ' αὐτῆς, ἀποδεικνύει ἡ παρ' Ἀκομινάτῳ διήγησις. Ὁ ἠθικῶς ἀξιολύπητος, ἀλλὰ τετραπέρατος Ἰσαάκιος, προβλέπων τὰς ἀντιρρήσεις τῶν κληρικῶν ἐναντίον τῆς μεταθέσεως, προσφάτους ἄλλως τε καὶ ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μουζάλωνος⁵, ἐκάλεσε τὸν διαπρεπῆ νομομαθῆ τῆς ἐποχῆς Θεόδωρον τὸν Βαλσαμών, πατριάρχην τῆς Ἀντιοχείας, καὶ του ἀνέθεσε νὰ ἐξετάσῃ τὸ ζήτημ' ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, ἀφοῦ ἀφῆκε νὰ ἐννοηθῆ, ὅτι ἐπιθυμία του εἶναι ν' ἀναβιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἂν ἡ μεταθέσις δὲν ἦτο ἀντικανονικῆ. Ὁ Βαλσαμών, κολακευθεὶς εἰς τὴν φιλοδοξίαν του ἀπὸ τὴν πρότασιν αὐτὴν τοῦ βασιλέως,

¹ Ἡ κυριωτέρα πηγὴ περὶ τούτου εἶναι Νικήτας ὁ Ἀκομινᾶτος σ. 529 κέξ. Εἰς τὰ Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας Β' (Πετρούπολις 1894) 362 - 71 ἐδημοσίευσεν ὁ Α. Παπαδόπουλλος Κεραμεὺς ἐκ τοῦ πατριακοῦ κώδικος 366 τρία ἐπίσημα ἔγγραφα, σχετικὰ πρὸς τὴν παραίτησιν τοῦ Δοσιθέου καὶ τὴν κατάτασιν τοῦ σχίσματος. Πρβλ. καὶ Χρυσ. Παπαδοπούλλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων (Ἱεροσόλυμα - Ἀλεξάνδρεια 1910) 405 κέξ.

² Σ. 1197 Α. Εὐθὺς κατόπιν μεταβαίνει ὁ Νικηφόρος εἰς τὰ σύγχρονα παραδείγματα.

³ Ὅτι περὶ ἀπανθίσματος πρόκειται, ἀποδεικνύει καὶ τὸ ὅτι ἐν ἀρχῇ τὰ παραδείγματα παρέχονται διεξοδικώτερον καὶ μὲ ἀκριβείαν μεγαλυτέραν, ἐνῶ κατόπιν αἱ πληροφορίαι γίνονται ἰσχνότεραι καὶ ξηρότεραι — φαινόμενον σὺνήθες εἰς τοὺς ἀπανθιστάς (excerptores). Ὅτι δὲ περιείχοντο εἰς τὸ πρότυπον τοῦ Ἀωνύμου καὶ νομικαὶ παρατηρήσεις, ὅχι μόνον ἱστορικὰ παραδείγματα, ἀποδεικνύει ἡ φράσις *ὅτι ἡ μετάβασις κεκώλυται, οὐ μὴν ἡ μετάθεσις*, ἀτόπως σήμερον καὶ ἀκαιρῶς ἐπιφερομένη μετὰ τὴν μνεῖαν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κελεστίνου — σημεῖον ὅτι πρόκειται περὶ ὑπολείμματος.

⁴ Πρβλ. τὰς πολυαριθμοὺς συναγωγάς, ὅσαι ἐν ἀμοιβαίᾳ ἐξαρτήσει συνετάχθησαν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἀρσενίου.

⁵ Ὁ κατάλογος τῶν πατριαρχῶν ὑπὸ Νικηφόρου Καλλίστου ἀναφέρει (Migne, PG 147, 464 C), ὅτι ὁ Δοσιθεὸς δις ἐπατριαρχευσεν, κατὰ πρῶτον ὀλίγας μόνον ἡμέρας πρὸ τοῦ Λεοντίου. Τὸ πρῶτον, ἐπιβεβαιούμενον καὶ ἀπὸ τὰ λεγόμενα τοῦ Ν. Ἀκομινάτου σ. 532 κέξ., ἀμφισβητεῖται ἀδίκως ὑπὸ τοῦ Banduri (αὐτόθι σ. 508). Προφανῶς ἡ γνωμοδότησις τοῦ Βαλσαμώνος ἐγένετο πρὸ τῆς πρώτης πατριαρχείας τοῦ Δοσιθέου. Πρβλ. περὶ τοῦ ζητήματος τῆς πρώτης πατριαρχείας τοῦ Δοσιθέου Α. Μηλιαράκη, Μολυβδόβουλλον Δοσιθέου Πατριάρχου (Διεθνῆς Ἐφημερίς Νομισματικῆς Ἀρχαιολογίας 2 [1899] 213 - 218).

ἔβαλε τὰ δυνατά του ν' ἀποδείξη, ὅτι καὶ νομικῶς καὶ ἱστορικῶς ἡ μετάθεσις δὲν εἶναι ἀθέμιτος, κατώρθωσε δὲ νὰ πείσῃ καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς, ὥστ' ἐγγράφως νὰ βεβαιώσουν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ὅτι ἡ μετάθεσις δὲν προσκρούει εἰς τοὺς κανόνας. Κατέχων τοῦτο τὸ κείμενον ὁ βασιλεὺς ἠδύνατο ὄχι μόνον εἰς τὴν μετάθεσιν τοῦ Δοσιθέου νὰ προβῆ, μετὰ πομπῆς μάλιστα μεγαλοπρεποῦς ἐνθρονισθέντος, ὡς διὰ νὰ εἰρωνευθῆ τοὺς φενακισθέντας ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ καὶ κατόπιν εἰς τὴν σύνοδον, ἡ ὁποία ἀπεφάσισε νὰ ἐπανεέλθῃ ὁ Δοσιθεὸς εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων, ἰσχυρίζετο, ὅτι ὄχι διὰ τὸ ἀκανόνιστον τῆς μεταθέσεως, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἄρσιν τῶν σκανδάλων καὶ γαλήνευσιν τῆς Ἐκκλησίας συγκατανεύει εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Δοσιθέου.

Εἶναι λοιπὸν παράτολμον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ κοινὴ πηγὴ τοῦ Ἀωνύμου, τοῦ Συνοδικοῦ τόμου καὶ τοῦ Καλλίστου εἶναι σύγχρονον πρὸς τὰ γεγονότα τοῦ 1191 κείμενον, προερχόμενον ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀπὸ τὴν γραφίδα τοῦ σοφωτάτου νομομαθοῦς τοῦ Βυζαντίου, Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμῶνος, τῆς πολυμαθείας τοῦ ὁποίου διασφῆζει ἀκόμη σημαντικώτατα λείψανα; Τὸ ὅτι εἰς τὰ ὑπομνήματα εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, ὅπου ὁ Βαλσαμὼν πραγματεύεται τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως¹, δὲν ἀναφέρονται ὑπὲρ τῆς μεταθέσεως τόσαι μαρτυρίαι καὶ τόσα παραδείγματα, δὲν δύναται νὰ προσαχθῆ ἐναντίον τῆς ὑποθέσεώς μου· διότι τὰ ὑπομνήματα ταῦτα εἶναι προγενέστερα τοῦ 1191, ἀφοῦ ἐγράφησαν, ὅπως δεικνύει ὁ τίτλος, προτοῦ νὰ χειροτονηθῆ ὁ Βαλσαμὼν πατριάρχης Ἀντιοχείας. Ὅπως δὲποτε δὲν ἐπιτρέπεται ἀμφιβολία, ὅτι τὸ περὶ μεταθέσεως τοῦτο ἔργον² πρέπει ν' ἀναχθῆ εἰς τὸ τέλος τοῦ 12. αἰῶνος καὶ νὰ σχετισθῆ πρὸς τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Δοσιθέου.

VI

1. Ὑπὲρ τῆς κανονικότητος τῆς μεταθέσεως προσάγει ὁ Συνοδικὸς τόμος ἀφ' ἑνὸς μὲν μαρτυρίας συνόδων καὶ πατέρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἱστορικὰ προηγούμενα. Ἀλλ' αἱ μαρτυρίαι αὗται, εἴτε παρελήφθησαν ἀβυσανίστως, εἴτε καὶ ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τοῦ περιεχομένου των παρετέθησαν, διὰ νὰ καταπλήξουν καὶ παραπλανήσουν (τοῦτο εἶναι καὶ τὸ πιθανώτερον), δὲν διαλαμβάνουν ὅτι ἀφήνουν οἱ συνοδικοὶ νὰ πιστευθῆ. Διὰ τοῦτο καὶ παρατίθενται κατὰ τρόπον ἀόριστον χωρὶς ἀκριβεῖς παραπομπάς, σκοπίμως φυσικά. Διότι ὁ μὲν 21. κανὼν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (341) ἐπαναλαμβάνει τὸν 15.

¹ Ράλλη - Ποτλῆ Β'. 19 κεξ.

² Ὅτι ἡ γνωμοδότησις εἶχε δοθῆ ἐγγράφως εἰς τόμον συνοδικόν, μαρτυρεῖ ρητῶς ὁ Ἀκομινᾶτος σ. 532 καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ πρακτικά τῆς συνόδου σ. 363, 24 κεξ. Ἐξ αὐτῶν ἐπίσης μανθάνομεν, ὅτι ἡ μετάθεσις ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς συνόδου ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλων προηγουμένων (ἀκολούθως προηγησάμεναις λοιπαῖς ἐκκλησιαστικαῖς διαφόροις πράξεσι), τὰ ὁποῖα προδήλως περιείχοντο εἰς τὸν σχετικὸν τόμον.

κανόνα τῆς ἐν Νικαία, δι' οὗ ἀπαγορεύεται ρητῶς ὡς ἀντικανονικὴ ἢ μετὰ-θεσις¹, ὁ δὲ 5. τῆς ἐν Χαλκηδόνι (451) ἐπικυροῦ τοὺς μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου ἰσχύοντας. Οὔτε πάλιν ἢ μεταξὺ τοῦ Τύρου Φωτίου καὶ τοῦ Βηρυτοῦ Εὐσταθίου ἔρις, τὴν ὁποίαν ἐξήτασεν εἰς ἀνεπίσημόν τινα συνεδρίαν ἢ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος², ἀναφέρεται εἰς τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως τῶν ἐπισκόπων, ὅπως θέλει νὰ πιστεύσωμεν ὁ συντάξας τὸν Συνοδικὸν τόμον³. Πρόκειται εἰς τὴν πραγματικότητα περὶ τοῦ ἐξῆς:

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ Β' εἶχε κατορθώσει ὁ Βηρυτοῦ Εὐστάθιος ν' ἀναγνωρισθῇ ἢ Βηρυτὸς διὰ συνοδικῆς ἀποφάσεως τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἀνατολίου ὡς μητρόπολις, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ὑπαχθῶν, ἀποσπώμεναι ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Τύρου, αἱ ἐπισκοπαὶ Βύβλου, Βότρνος, Τριπόλεως, Ὁρθωσιάδος καὶ Ἀνταράδου. Ὁ Τύρου Φώτιος ἠρνήθη κατ' ἀρχάς ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀπόφασιν, προέβη μάλιστα καὶ εἰς χειροτονίαν τριῶν ἐπισκόπων. Ἄλλ' ὁ Ἀνατόλιος ἐξαπέλυσε κατ' αὐτοῦ ἀφορισμόν, ἠκίρωσε τὴν χειροτονίαν τῶν δύο ἐπισκόπων, τοὺς ὁποίους καὶ ὑπεβίβασε (πρᾶγμα πρωτάκουστον) εἰς τὴν τάξιν τῶν πρεσβυτέρων, ἐξηνάγκασε δὲ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὸν Φώτιον νὰ ὑπογράψῃ καὶ αὐτὸς (σημειώσας ὅμως ὅτι ἐξαναγκασόμενος ὑπογράφει) τὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑπογράψῃ καὶ ὁ Ἀντιοχείας Μάξιμος ὁ Α', ὅστις, ὅπως τοῦλάχιστον κατόπιν ἰσχυρίσθη, δὲν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὰς σχετικὰς συζητήσεις, ὑπέγραψε δὲ καλῇ τῇ πίστει κατὰ σύστασιν τοῦ Ἀνατολίου. Μετὰ τινα ὅμως ἔτη ἐπωφελομένου ὁ Φώτιος τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ὑπέβαλεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μαρκιανὸν δέησιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκθέτων τὰ γεγονότα ζητεῖ νὰ του ἀποδοθῇ τὸ δίκαιον. Ὁ βασιλεὺς παρέπεμψε τὴν δέησιν εἰς τὴν συνεδριάζουσαν σύνοδον, ἢ ὁποία καὶ ἐπελήφθη πράγματι τῆς ὑποθέσεως, εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς 20. Ὀκτωβρίου 451, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Εὐσταθίου, ὅτι ἔπρεπε νὰ τελειώσων πρῶτα τὰς δογματικὰς συζητήσεις. Ὁ Φώτιος ἐν τέλει ἐδικαιώθη, ἐνεκρίθη δὲ καὶ πρότασις τοῦ Σεβαστοπόλεως Κεκροπίου, καθ' ἣν οὐδεμία πολιτικῆς ἐξουσίας διάταξις σχετικὴ μὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα δύναται ν' ἀναιρέσῃ τῶν κανόνων τὰς διατάξεις⁴.

Ἐλάχιστα καὶ ὄχι ἀπὸ τῆς κανονικῆς του ἀπόψεως θίγει τὸ ζήτημα ὁ Βασίλειος εἰς τὴν 227. ἐπιστολὴν του⁵ πρὸς τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαὸν τῆς

¹ Θὰ ἦδύνατο μόνον ν' ἀναφέρουν τὴν 14 (13). κανόνα τῶν Ἀποστόλων, τὸν ὁποῖον ἐπικαλεῖται καὶ ὁ Σωκράτης VII 36.

² Mansi VII 85 κεξ.

³ § 8. Τὸ ἄρθρον τὸ σχετικὸν δὲν εἶναι ἐπιτελεύτιον, ἀλλὰ παρεμβάλλεται ἀμέσως μετὰ τὴν 1. πρᾶξιν· ἀλλ' εἰς τὰς συλλογὰς κανόνων, τὰς ὁποίας συνήθως ἐχρησιμοποιοῦν οἱ Βυζαντινοί, φέρεται τὸ πρακτικὸν τοῦτο μετὰ τοὺς κανόνας, εἰς τὸ τέλος.

⁴ Ἴδὲ καὶ Hefele, Conciliengeschichte 2 (Freiburg 1856) 444 κεξ.

⁵ Τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς, ὡς σχετιζομένης κάπως πρὸς τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως, ὑπάρχει ἀντίγραφον εἰς τὸν Βαροκκινὸν κώδικα φ. 264 v. Τοῦλάχιστον δὲν κατώρθωσα

Κολωνίας, οι όποιοι, άγανακτισμένοι διά τήν μετάθεσιν του άρχιερέως των Εύφρονίου εις τήν Νικόπολιν, ήπείλουν νά καταφύγουν άκόμη και εις τά δικαστήρια· ο Βασίλειος προσπαθει νά τους καθησυχάση, διαβεβαιώνων ότι τήν μετάθεσιν ύπηγόρευσαν σοβαράι τής Έκκλησίας άνάγκαι.

2. Περί τής μικράς πραγματείας του Φωτίου § 12, εις τήν όποίαν συν-εκέντρωσεν ο πατριάρχης παραδείγματ' άνωμάλων περιπτώσεων πειθαρχίας εκκλησιαστικής και οικονομίας, ειπον ήδη, ότι ουδαμού γίνεται λόγος περί μεταθέσεως. Άλλά και ή επιστολή του πάπα Κελεστίνου του Α'. (422 - 432) § 11 προς τον Άλεξανδρείας Κύριλλον, τον Άντιοχείας Ίωάννην και τον Θεσσαλονίκης Ρούφον, τήν όποίαν επικαλείται ήδη ο Σωκράτης¹ και μετ' αυτον πάντες οι περί μεταθέσεως γράψαντες, άμφίβολον είναι, άν ύπήρξέ ποτε. Διότι ή μόν φερομένη προς τους ειρημένους ιεράρχας τής Άνατολής ελληνιστι και λατινιστι 12. επιστολή του Κελεστίνου² ουδέν περί τούτου διαλαμβάνει, άλλην δ' επιστολήν έξ άφορμής τής εκλογής του Πρόκλου αδύνατον ήτο νά είχε γράψει ο Κελεστίνος, άφου απέθανε τό 432, μόλις έμαθε τήν άνάρρησιν του προκατόχου του Πρόκλου Μαξιμιανου εις τον θρόνον τής Κωσταντινουπόλεως, δύο και πλέον έτη πρό τής άναρρήσεως του Πρόκλου, είχε δ' έξ άλλου πρό πολλου άφορίσει τον Άντιοχείας Ίωάννην. Άλλά και ή ύπόθεσις του Tillemont, ότι αι επιστολαι του Κελεστίνου έγράφησαν τό 431 μετά τήν έξωσιν του Νεστορίου, ότι είχε καιάλιν τεθη ή υποψηφιότης του Πρόκλου, είναι άπίθανος, διότι δέν βλέπει κανείς τον λόγον, διατι ο Κελεστίνος νά μη άπευθυνθη, όπως και εις άλλας περιστάσεις, κατ' ευθειαν προς τον κληρον κη τον λαόν τής Κωσταντινουπόλεως³.

Και άληθές μόν είναι, ότι ο Νικηφόρος Κάλλιστος παραθέτει εις τό τέλος του περί μεταθέσεων κεφαλαίου του σ. 1197 D - 1200 B αυτολεξει περι-

---

νά ευρω μεταξύ των έργων του Βασιλείου άλλο σύγγραμμα, εις τό όποτον νά εξετάζεται τό ζήτημα τούτο. "Οτι τό κείμενον § 8 αναφέρει κανονικά του Βασιλείου κεφάλαια, εν οις αυτός εν διατίθεται εκκλησιων επισκοπικά μετατιθέμενος θρια, είναι, νομιζω, μεγαλόστομος και σκοπίμως σκωτεινή περιφρασις, προσωρισμένη νά κάμη εντύπωσιν εις τους πολλούς, οι όποιοι ουτε θα ήθελαν ουτε θα ήμπορούσαν νά έξακριβώσουν τήν παραπομπήν. Εις τας προς τον Ίκονίου Άμφιλόχιον τρεις κανονικάς επιστολάς (άρ. 188, 199 και 217) δέν γίνεται λόγος περί μεταθέσεως επισκόπων.

¹ VII 40 σ. 829. Ο Συνοδικός τόμος παραπέμπει, πλην του Σωκράτους, και εις τον Σωζομενον, εις τον όποτον και μόνον παραπέμπει ο Άνωνυμος 908 Α. Άλλά τό έργον του Σωζομενου δέν φθάνει μέχρι τής εκλογής του Πρόκλου. Ο Άνωνυμος επίσης αποδίδει εις τον Κελεστίνον πλημμελώς τήν μεταξύ μεταβάσεως και μεταθέσεως υστερογενή και σοφιστικήν διάκρισιν, περί ης ιδε σ. 198 κέξ.

² Migne, Patr. Latina 50 σ. 465 κέξ.

³ Περί τούτου ιδε τας σημειώσεις των παλαιων εκδοτων τής άλληλογραφίας του Κελεστίνου παρὰ Migne σ. 562 κέξ.

κοπὴν ἀπὸ τὰ decreta¹ τοῦ Κελεστίνου, πρόκειται ὁμως κατ' ἀλήθειαν περὶ τῆς ψευδεπιγράφου 2. ἐπιστολῆς τοῦ Πάπα Καλλίστου τοῦ Α'. (218 - 223) ad omnes Galliarum episcopos, τὴν ὁποίαν εὗρισκεις λατινιστὶ παρὰ Migne². Ἡ σύγκρισις πρὸς τὸν Κελεστίνον, ὀφειλομένη ἴσως εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Νικηφόρου, προεκλήθη καὶ ἐκ τοῦ ὅτι φέρεται καὶ τούτου ἐπιστολῇ (ἄρ. 21) ad episcopos Galliarum. Πλαστὴ ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἑλλήνου Πάπα Ἀντέρωτος (235 - 236), τὸν ὁποῖον ὁ Νικηφόρος ἢ ἡ πηγὴ του ὀνομάζουσαν *Ἀντέριον*, δηλαδὴ Ἀντέριον, κακῶς ἀποδίδοντες τὸ λατινικὸν Anterus³. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην παρέχουν μόνον λατινιστὶ ὁ Mansi⁴ καὶ ὁ Migne⁵. Ἑλληνικὸν κείμενον ταύτης, ὅπως καὶ τῆς τοῦ Καλλίστου, δὲν κατώρθωσα, παρ' ὅλας μου τὰς ἀναζητήσεις, νὰ εὔρω. Ἐντεῦθεν καὶ δὲν δύναμαι νὰ εἶπω ἀκριβῶς, πόθεν ὁ Νικηφόρος παρέλαβε τὰ δύο ταῦτα χωρία· ἀσφαλῶς ὁμως ἐκ κανονικοῦ τινος συγγράμματος, ὅπου διὰ μακρῶν ἐξητάζετο τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως τῶν ἐπισκόπων. Ὅπως δὲ φησὶ, ἀξίζει, νομίζω, νὰ παρατεθῇ πληρῶς τὸ κείμενον⁶:

Ὁ δὴ καὶ Κελεστῖνος ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος ἐν τοῖς παρ' αὐτῶ καλουμένοις σεκρέτοις (ἢ δεκρέτοις) ἐν κεφαλαίῳ δευτέρῳ παραδεικνύς τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισι: Ἐπερ ἐπίσκοπος ὠφελείας χάριν μετατεθείη, μὴ δι' ἑαυτοῦ τοῦτο ποιείτω, ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν ἀναγκαζόντων καὶ τῇ ἀσθενίᾳ τῆς ἱερᾶς τῆσδε καθέδρας τὴν προᾶξιν τελείτω, μὴ κενοδοξίας χάριν, ἀλλ' ὠφελείας ἕνεκεν ἢ ἀνάγκης. Τὰ ἴσα δὲ καὶ Ἀντέριος ὁ συνεπίσκοπος τούτῳ διαγορεύει οὕτω κατὰ ῥῆμα διεξιών: Τὴν μετάθεσιν τῶν ἐπισκόπων γινώσκειτε κοινῆς ὠφελείας

¹ Ὁ Νικηφόρος τα ὀνομάζει *σέκρετα*, ἀντὶ *δέκρετα*. Τὸ σφάλμα δὲν ὀφείλεται κατ' ἀνάγκην εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς.

² PG 10, 125 κέξ. Ἡ παρὰ Νικηφόρῳ περικοπὴ ἀναγινώσκεται σ. 128 Α. Ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν παρατηρῶ, ὅτι τὸ λατινικὸν κείμενον ἔχει *invariantibus* ἀντὶ *ἀναγκαζόντων*, παραλείπει δὲ τὰς λέξεις ἢ *ἀνάγκης*.

³ Τὸ ὀρθὸν παρέχουν ὁ Εὐσέβιος, Ἐκκλ. Ἰσ. 6, 29 καὶ ἡ ἀνευρεθεῖσα ἐπιτυμβία πλάξ.

⁴ I 763 - 8.

⁵ PG. 10, 169 Α.

⁶ Παραλλαγὰς τῶν δύο κειμένων σημειῶνω τὰς ἑξῆς: Τὸ λατινικὸν κείμενον παραλείπει, διὰ λόγους σχετιζομένους προφανῶς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν τῶν Παπῶν, τὰς λέξεις *εἰτ' ἐκείθεν μετέθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν*, ἐνῶ τὴν μετάβασιν τοῦ Πέτρου εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀναφέρει ὁ Κάλλιστος μεταξὺ τῶν πρώτων παραδειγμάτων τῆς μεταθέσεως σ. 1180C. Ἐπίσης ἀντὶ τῶν λέξεων *τῇ τῶν Ἀποστόλων συμβουλῇ* παρέχει τὸ λατινικὸν κείμενον *populorum consilio*· τὸ ὀρθὸν εἶναι φυσικὰ Ἀποστόλων, διότι εἶναι προφανὴς ἡ προσπάθεια τοῦ πλαστογράφου νὰ προσδώσῃ ἀποστολικότητα εἰς τὸ ἔθιμον τῆς μεταθέσεως· χάριν τούτου ἐπινοεῖ καὶ τὰν ὑπαρκτὰ παραδείγματα τοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Φηλικος. Τούναντίον τὸ λατινικὸν κείμενον μας βοηθεῖ νὰ συμπληρώσωμεν μετὰ τὸ *μετατίθεται* τὰς ἐκπεσοῦσας λέξεις *οὐδὲ μετατίθεται* (*nec transfertur*) καὶ νὰ διαγράψωμεν τὸ ἢ μετὰ τὸ *δυναστεία*, νὰ συμπληρώσωμεν μετὰ τὸ *ἐξωσθεῖς* τὰς λέξεις ἢ *ἐξαναγκασθεῖς* (*aut necessitate coactus*) καὶ ἀντὶ τοῦ *παρ' ἑτέρων* νὰ γράψωμεν *παρ' ἑτέρων μετενθρονηθείς* (*ab aliis translatus et inthronizatus est*).

ἐνεκεν ἢ ἐξ ἀνάγκης ἐξεῖναι γίνεσθαι, οὐ μὴν ἐπιθυμία τοῦ τυχόντος ἢ καὶ δυναστεία. Πέτρος γὰρ ὁ ἱερός ἡμῶν διδάσκαλος καὶ ἑξαρχος τῶν Ἀποστόλων ἐξ Ἀντιοχείας ὠφελείας χάριν μετετέθη εἰς Ῥώμην, εἰτ' ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὡς ἐκείσε μᾶλλον ὠφελῆσαι δυνάμενος. Εὐδοσίος δὲ ἐκ τινος μικρᾶς πόλεως τῇ ἀποστολικῇ αὐθεντία μετετέθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ὁμοίως καὶ Φῆλιξ ἐκ τῆς πόλεως, καθ' ἣν ἐτάχθη τῇ ἐκλογῇ τῶν πολιτῶν, διὰ τε τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν ἀγαθὸν βίον, ὃν εἶχε, τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν λοιπῶν ἱερέων καὶ τῇ τῶν Ἀποστόλων συμβουλῇ μετετέθη εἰς Ἐφεσον. Οὐδὲ γὰρ μεταβαίνει ἐκ πόλεως εἰς πόλιν ὁ μὴ τῇ οἰκείᾳ ἐπιθυμίᾳ ἢ κενοδοξίᾳ τοῦτο ποιῶν, ἀλλ' ὠφελεία τιλῆ ἢ ἀνάγκη διὰ τῆς τῶν ἐτέρων προτροπῆς καὶ τῆς βουλῆς τῶν ἰσχυροτέρων μετατίθεται, (οὐδὲ μεταίθεται) ἐξ ἐλάττονος πόλεως πρὸς μείζονα ὁ τοῦτο μὴ κενοδοξία μήτε μὴν οἰκείᾳ θελήματι ποιῶν, ἀλλ' ἢ δυναστεία [ἢ] τῆς οἰκείας καθέδρας ἐξωσθεὶς ἢ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ τόπου ἢ τοῦ λαοῦ, οὐχ ὑπερηφάνως, ἀλλὰ ταπεινότεως παρ' ἐτέρων (μετενθροισθεὶς).

3. Ἄλλὰ καὶ τὰ παραδείγματα δὲν εἶναι ὅλα ἱστορικῶς ἀναμφισβήτητα. Ἐκ τῶν πολυαριθμῶν παραδειγμάτων τοῦ Σωκράτους, τοῦ Ἀωνύμου, τοῦ Νικηφόρου συναντῶμεν ἐνταῦθα 10 μόνον παραδείγματα πατριάρχων καὶ ἓνα παράδειγμα μητροπολίτου, ἀναφερόμενα κατὰ προτίμησιν εἰς τὰ γνωστότερα καὶ παλαιότερα πρόσωπα¹. Καὶ τὰ ἔνδεκα παρατίθενται διὰ μακροτέρων ἢ τοῦ τοῦ Ἀωνύμου καὶ τοῦ Νικηφόρου, ἀνάγονται δέ, ὅπως ἀποδεικνύουν αἰ κοινὰι παρεξηγήσεις, εἰς κοινὴν πηγὴν. Ὅτι ὅμως δὲν ἠντλησεν ὁ συντάξας ἐκ τῆς γνωστῆς εἰς ἡμᾶς τοῦλάχιστον διασκευῆς τοῦ Ἀωνύμου — ἢ συναγωγῆ τοῦ Νικηφόρου δὲν εἶχεν ἀκόμη συγγραφῆ — ἀποδεικνύουν ὅχι μόνον αἱ μαρτυρίαι, τὰς ὁποίας, πλὴν τῆς τοῦ Κελεστίνου, ἀγνοεῖ ὁ Ἀωνύμος, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι § 11 ἀναφέρεται ὀρθῶς παρὰ τὸν Σωζομένον καὶ ὁ Σωκράτης, ὡς πηγὴ τῶν περὶ τοῦ Κελεστίνου, καὶ ὅτι ἐν § 9 παρέχεται ἡ εἶδησις, ὅτι ὁ Ἀντιοχείας Εὐστάθιος ἦτο μητροπολίτης Παμφυλίας, εἶδησις ψευδῆς μὲν καθ' ἑαυτήν², ἀποδεικνύουσα ὅμως, ὅτι ὁ συντάξας εἶχεν ὑπ' ὄψει του πλουσιωτέραν διασκευὴν, ἀναφέρουσαν καὶ τὴν πατριδα τοῦ Εὐσταθίου τὴν Παμφυλίαν, ἐξ οὗ καὶ ἡ σύγχυσις³.

¹ Ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀλεξανδρείας Πέτρου τοῦ Μογγοῦ ἦτο ἀκατάλληλον, ἀφοῦ ἐπρόκειτο περὶ Μονοφυσίτου καὶ διώκτου τῶν ὁπαδῶν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, δὲν ἐπρόσεξε κανεὶς, οὔτε κἂν ὁ συγγραφεὺς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Νικηφόρος Κάλιστος² οὔτε ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ το προσέξουν οἱ ἀναγνώσται, καὶ Ἀρσενιάται ἂν ἦσαν.

² Πλημμελῆς ἐπίσης εἶναι ἡ χρονολόγησις τοῦ Πέτρου τοῦ Μογγοῦ εἰς τὸ 13. ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου² πόθεν αὕτη προέκυψε, δεικνύει ὁ Ἀωνύμος 904 C, ὅστις τοποθετεῖ τὴν χειροτονίαν τοῦ Πιρόκλου εἰς τὸν θρόνον Κυζικίου ἐν τῷ γ' ἔτει τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ... ἐπὶ Σιωνίνου πατριάρχου, ἐσφαλμένως καὶ πάλιν, διότι ὁ Σιωνίνος ἐπατριάρχευσε τὸ 426-427, δηλαδὴ τὸ 18. ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου.

³ Δὲν ἀποκλείεται ὅμως (ἴσως μάλιστα νὰ εἶναι καὶ πιθανώτερον), ὅτι συνεχυσεν ὁ συντάκτης τοῦ Συνοδικοῦ τόμου τὸν Ἀντιοχείας Εὐστάθιον πρὸς τὸν ὁμώνυμον ἐν Παμ-

Ὡς πρὸς τὰ παραδείγματα Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζινοῦ, τοῦ Ἀντιοχείας Ἐϋσταθίου τοῦ Α'. § 17 (322-330), τοῦ Ἀντιοχείας Μελετίου τοῦ Α'. § 9 (360-381) καὶ τῶν πατριαρχῶν Κωσταντινουπόλεως Πρόκλου § 11 (434-446), Γερμανοῦ τοῦ Α'. § 10 (715-729) καὶ Στεφάνου τοῦ Β'. § 13 (925-928)¹, δὲν θὰ εἶχαμεν τίποτε νὰ προσθέσωμεν εἰς τὸ ὑποσελίδιον ὑπόμνημα παρέθεσα μερικὰ χωρία, ἐκ τῶν ὁποίων ἐμμέσως, κατὰ συμπερασμόν, προέρχονται αἱ εἰδήσεις, ἰσχυαὶ ἄλλως τε καθ' ἑαυτάς, τοῦ Συνοδικοῦ τόμου.

Τὰ κατὰ τὸν Κρήτης Βασίλειον τὸν Β', ὅστις εἶχε μετατεθῆ εἰς Θεσσαλονίκην, γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Ἀνώνυμου, ὅτι ἔχουν ληφθῆ ἀπὸ τὸν βίον τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου τὸν συνταχθέντα ὑπὸ Νικήτα Δαβίδ. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Νικήταν² γίνεται φανερόν, ὅτι ἡ μετάθεσις αὕτη δὲν ἔγινεν ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνας, ὅπως ὁμοφώνως ἐπαναλαμβάνουν καὶ ὁ Ἀνώνυμος καὶ ὁ Συνοδικὸς τόμος καὶ ὁ Νικηφόρος· διότι ἤδη ἐπὶ Μιχαῆλ τοῦ Γ' ὁ Βασίλειος εἶναι μητροπολίτης Κρήτης καὶ γέρον πλεον πολὺ³.

Σοβαρωτέρα εἶναι ἡ πλάνη περὶ τὸν δῆθεν Ἀλεξανδρείας Θωμᾶν § 12, ὅστις χρηματίσας πρῶτον Θεσσαλονίκης⁴ ἐξελέγη ὑπὸ τῆς ἐβδόμης οἰκουμένης συνόδου (786) πάπας Ἀλεξανδρείας. Ὁ Ἀνώνυμος 905 B, ἀναφέρων καὶ τὴν πηγὴν, ἐξ ἧς ἐλήφθη ἡ εἶδησις αὕτη (ὡς φησι Θεοφάνης ὁ ὁμιολογητῆς ὁ Μεγαλοαρχιεπίσκοπος), μας βοηθεῖ καὶ ἐδῶ, διὰ ν' ἀνεύρωμεν τὸ ἀληθές καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πλάνης, ὀφειλομένης εἰς παρανόησιν τῶν λέξεων τοῦ Θεοφάνους. Ὁμιλῶν δηλαδὴ ὁ χρονογράφος σ. 461 de Boor περὶ τῶν κατὰ τὴν σύνοδον, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσεν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐνθρόνισίν του ὁ πατριάρχης Γαράσιος, λέγει καὶ περὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἄλλων πατριαρχείων: *Καὶ ἤνεγκαν ἐκ μὲν Ἀντιοχείας Ἰωάννην τὸν μέγαν καὶ περιβόητον, λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀγιοσύνης μετέχοντα καὶ σύγκελλον τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας γεγονότα, καὶ Θωμᾶν Ἀλεξανδρείας, ἄνδρα ζηλωτὴν καὶ ἐδλαβεστάτον, ὅστις καὶ ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ μεγαλοπόλεως Θεσσαλονίκης γενόμενος διέπρεπεν.* Εἶναι προφανές, ὅτι ἡ παρὰλειψις τῆς προθέσεως ἐξ πρὸ τοῦ Ἀλεξανδρείας, ὀφειλομένη ἴσως καὶ εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς, συνετέλεσεν, ὥστε νὰ θεωρηθῆ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ (ἐπατριάρχευε τότε ὁ Πολιτιανὸς 767-801) Θωμᾶς, τοῦ ὁποίου εὐτυχῶς σώζεται ἡ ὑπο-

φυλίᾳ μητροπολίτην, περὶ τοῦ ὁποίου διεσώθη εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ἐφέσῳ Συνόδου (Mansi, IV, 1475-78) καὶ ἐξ αὐτῶν εἰς τὰ συνήθη κανονικὰ τῶν Βυζαντινῶν βιβλία, (Πρβλ. Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα Β'. 226 κέξ.), ἐπιστολὴ τῆς συνόδου πρὸς τὴν ἐν Παμφυλίᾳ σύνοδον, συνιστάσα νὰ ἐπιτραπῆ εἰς τὸν παραιτηθέντα γέροντα μητροπολίτην ἡ διατήρησις τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος.

¹ Ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τιμᾶται ὡς ἅγιος τὴν 18. Ἰουλίου (Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες 349⁴⁴⁰).

² PG 105 σ. 529 D.

³ Πρβλ. καὶ L. Petit, ἐν Échos d'Orient 18 (1918) 241.

⁴ Κατὰ τὸν L. Petit, Ἐνθ' ἄνωτ. ἐξ ἡ ἀκόμη τὸ 806, ὄχι ὁμως τὸ 809.

γραφή εις τὰ πρακτικά: *Θωμᾶς ἔλέω Θεοῦ προεσβύτερος καὶ ἠγούμενος τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου πατρὸς Ἀρσενίου τῆς διακειμένης ἐν Αἰγύπτῳ ἄνω Βαβυλῶνος ἐπέχων τὸν τόπον τῶν ἁγίων ἀποστολικῶν θρόνων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων.*

Ἀνάλογος παρανόησις τῶν λόγων τοῦ ἰδίου χρονογράφου συνετέλεσεν, ὥστε νὰ γραφῆ, ὅτι ὁ περιφημος Μονοφυσίτης πάπας Ἀλεξανδρείας Πέτρος ὁ Μογγὸς (477-489/90) μετετέθη ἐκεῖ ἐκ τῆς μητροπόλεως Εὐχαΐτων § 12. Εἰς τὰ Εὐχαΐτα¹ δηλαδὴ εἶχεν ἐξορισθῆ ὁ Πέτρος 36 ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάρρησίν του ὑπὸ τῶν Μονοφυσιτῶν εἰς διαδοχὴν τοῦ ἀποθανόντος τὸ 477 Τιμοθέου τοῦ Αἰλίουρου· ἐκ τῆς ἐξορίας δὲ ταύτης τον ἐπανάφερε τὸ 482 ὁ Ζήνων, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὀρθοδόξου πατριάρχου Τιμοθέου Β' τοῦ Σαλοφακιόλου, κατὰ σύστασιν τοῦ μονοφυσιτίζοντος πατριάρχου Κωσταντινουπόλεως Ἀκακίου, ἀφοῦ πρῶτον τον ὑπεχρέωσε νὰ ὑπογράψῃ τὸ κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐκπονηθὲν *Ἐνωτικόν*².

5. Εἰς πολὺ νεωτέρους χρόνους ἀνάγονται τὰ παραδείγματα τοῦ Ἀντιοχείας³ Ἀγαπίου τοῦ Α' (977-996) § 9 καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων Σάββα § 14 (1107-?). Περὶ τοῦ πρώτου μας παρέχει ὁ Ἀνόνημος 905 D τὴν πληροφορίαν, ὅτι τὴν εἰδησιν παρέλαβεν ἐκ τοῦ ἀπολεσθέντος ἱστορικοῦ ἔργου τοῦ Σεβαστείας Θεοδώρου⁴, προσθέτει δέ, ὅτι *συνελεितούργησεν τῷ μακαριωτάτῳ καὶ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ κυρῷ Νικολάῳ καὶ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ*⁵. Τὰ κατ' αὐτὸν διηγεῖται διεξοδικῶς ὁ Schlumberger⁶, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰδήσεων τοῦ Σύρου χρονογράφου Γιαχιγᾶ. Ἐπίσκοπος ὢν τῆς ἐν Πιερίᾳ Σελευκείας⁷, ἐπέτυχεν νὰ σταλῆ εἰς τὴν Κωσταντινούπολιν κομιστῆς τοῦ καταλόγου τῶν ὑποψηφίων διαδόχων τοῦ ἀποθανόντος ἐν Ταρσῷ τὴν 28. Μαΐου 976 πατριάρχου Θεοδώρου Α' τοῦ ἐκ Κολωνείας (970-976). Ἐλθὼν εἰς τὴν πρωτεύουσαν

¹ Ἐκεῖ εἶχε καταφύγει καὶ ἄλλος Μονοφυσίτης ἱεράρχης ὁ Ἀντιοχείας Πέτρος ὁ Κναφεύς, ἐνῶ ἀπῆγγο εἰς ἐξορίαν πρὸς τὴν Πιτυοῦσαν (Μαλάλας σ. 380 Β. καὶ Θεοφάνης, σ. 125).

² Θεοφάνης, σ. 130.

³ Ὁ Ἀνόνημος σ. 908 Α, ἐξ ἀπροσεξίας προφανῶς, ὀνομάζει τὸν Ἀγάπιον πατριάρχην Ἱεροσολύμων, ἐξ οὗ παρασυρθέντες ὁ Lequien (Oriens Christianus III 500) καὶ ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, (Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων σ. 354) εἰσάγουν εἰς τὴν σειρὰν τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸν Ἀγάπιον, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμως ὀρθῶς ὁμολογοῦν, ὅτι οὐδὲν πέραν τούτου γνωρίζομεν.

⁴ Περὶ τούτου θὰ ὁμιλήσω ἀλλοῦ διεξοδικώτερον.

⁵ Δηλαδὴ μὲ Νικόλαον τὸν Β' τὸν Χρυσοβέργην (984-995).

⁶ Ερροπέε Byzantine I 410 κέξ. καὶ 743 καὶ II 27-30. Πρβλ. καὶ C. Karelevskij, "Ενθ' ἄνωτ. σ. 604 κέξ.

⁷ Ὁ Σύρος λέγει, ὅτι ἦτο ἐπίσκοπος τοῦ Χαλεπίου, δηλαδὴ τῆς Βερροίας· ἀλλὰ πιθανὸν εἶναι, ὅτι τὸ Χαλέπι ἦτο ὁ τόπος τῆς διαμονῆς τοῦ Ἀγαπίου κατὰ τοὺς ἀνησυχούς ἐκείνους χρόνους τῶν διαρκῶν πολέμων εἰς τὴν Β. Συρίαν.

ὑπεσχέθη εἰς τὸν Βασίλειον νὰ μεταπέισῃ τὸν κατέχοντα τὴν Ἀντιόχειαν ἐν ὀνόματι τοῦ Βάρδα Σκληροῦ ἐκχριστιανισθέντα Σαρακηνὸν Οὐμπεῖδ Ἀλλάχ νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τὰ βασιλικά στρατεύματα, ἂν ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸν μὲν τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας, εἰς τὸν στρατηγὸν δὲ ἰσοβίως τὸ ἀξίωμα τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας. Ὁ Βασίλειος ἐδέχθη καὶ ὁ Ἀγάπιος, ἐψηφισμένος ἤδη πατριάρχης, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν κομιστῆς ταυτοχρόνως ἰδιογράφου πρὸς τὸν Οὐμπεῖδ Ἀλλάχ ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως. Τὸν νέον πατριάρχην ἠγήθη ν' ἀναγνωρίσῃ τότε ὁ πάπας Ἀλεξανδρείας Ἡλίας ὁ Α' (969 ἢ 972 - 1000) διὰ λόγους κανονικοῦς, μετεπεισθη ὅμως κατόπιν δι' ἐπιστολῆς τοῦ Ἀγαπίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεφέροντο ἀνάλογα προηγούμενα. Πρόκειται προφανῶς καὶ ἐδῶ περὶ τοῦ κανονικοῦ ἢ μὴ τῆς μεταθέσεως.

Ὅταν κατόπιν ἐξεργάγῃ ἡ στάσις τοῦ Βάρδα Φωκᾶ ἐναντίον τοῦ Βασιλείου (987), ὁ Ἀγάπιος ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τοῦ στασιαστοῦ, εὐρέθη δὲ πράγματι εἰς τὰς ἀποσκευὰς τοῦ Φωκᾶ μετὰ τὸν ἔξαφνικὸν του θάνατον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης (988) ἐπιστολὴ τοῦ Ἀγαπίου πρὸς αὐτὸν ἀρκετὰ ἐνοχοποιητικῆ. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ὅμως ἐκείνης τῆς ἀνταρσίας ὁ Ἀγάπιος εἶχε καὶ πάλιν ἀρχίσει νὰ ἐνεργῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, ἐξεβλήθη δὲ διὰ τοῦτο μετ' ἄλλων προκριτῶν Ἀντιοχέων ἐκ τῆς πόλεως, παρασυρθεὶς διὰ δόλου ἔξω τῶν τειχῶν αὐτῆς τὴν 2. Μαρτίου 989, ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Βάρδα Λέοντος τοῦ Φωκᾶ, ὅστις καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἐσυνέχισε τὴν ἀνταρσίαν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὅπου ἐστρατήγει. Ἐπανελθὼν τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 989 κατόπιν στάσεως τοῦ λαοῦ τῆς Ἀντιοχείας, ὁ ὁποῖος ἐπολιόρκησε τὸν Λέοντα εἰς τὸ ὑψηλότατον κάστρον τῆς πόλεως καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Μιχαὴλ Βούρτζην, τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Βασιλείου, μετεφέρθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως εἰς Κωνσταντινούπολιν (τέλος 989 ἢ ἀρχὰς 990). Ἐκεῖ παρέμεινε διοικῶν τὴν ἐκκλησίαν του μακρόθεν ἐπὶ 7 ἔτη, ὅτε καὶ συνελειτουργήσῃ, ὅπως λέγει ὁ Ἀνώνυμος, μὲ τὸν πατριάρχην Νικόλαον τὸν Β'. Ἐξανγκασθεὶς κατόπιν ὑπὸ τοῦ βασιλέως νὰ παραιτηθῇ, ὑπέκλυσε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 996, ἀφοῦ ἐξησφάλισεν ἰσόβιον κάρπωσιν τῆς μονῆς τοῦ Πικριδίου καὶ γενναῖον χρηματικὸν εἰσόδημα ἀπὸ τὸ βασιλικὸν ταμεῖον καὶ ἐκ Συρίας μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι δὲν θὰ διαγραφῇ ἐκ τῶν διπτύχων. Ἀπέθανε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 998. Εἰς τὸν Ἀγάπιον, ὅπως θάποδεῖξω ἀλλοθῶ, ἀπευθύνεται ἡ ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ Σπ. Λάμπρου ἐκδοθεῖσα 1. ἐπιστολὴ τοῦ Μητροπολίτου Συνάδων (N. Ἑλλην. 20 [1926] 324).

6. Τὰ κατὰ τὸν Ἱεροσολύμων Σάββαν παραδίδονται εἰς ἡμᾶς τόσον πενιχρῶς, ὥστε ὁ μὲν Lequien¹ ἀρνεῖται καὶ τὴν ὑπαρξίν του, τον ταυτίζει δὲ

¹ Oriens Christianus III 501. Ὡσαύτως δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας Α' (Πετρούπολις 1391) δημοσιευθέντα δίπτυχα καὶ κανόνας (πρβλ. σ. 125. 132. 139. 142). Ἡ σιωπὴ

πρὸς τὸν προκάτοχόν του Συμεὼν († 1106), ὁ δὲ Χρυσ. Παπαδόπουλλος¹ δὲν ἔχει νὰ παραπέμψῃ παρὰ μόνον εἰς τὸν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον Νοταρᾶν², τὸν τοποθετεῖ δὲ μετὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Η΄, ἐνῶ ἡ ἀκριβὴς παρὰ Νικηφόρῳ Καλλίστῳ χρονολογία 6615 (1107) καὶ ἡ σύμπτωσις πρὸς τὴν πατριαρχεῖαν Νικολάου Γ΄ τοῦ Κυρδιναίου (1084 - 1111) ἀποδεικνύουν, ὅτι ἀμέσως μετὰ τὸν Συμεὼν (ἀποθανόντα τὸ 1106) καὶ πρὸ τοῦ Ἰωάννου ἐπατριαρχευσεν ὁ Σάββας. Ἀπὸ τὸν Νικηφόρον ἐπίσης μανθάνομεν, ὅτι εἶχεν ὁ Σάββας καταφύγει ὡς φυγὰς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐκ τῆς ἔδρας του διωχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀράβων³, ἐπέτυχεν ὁμως παρ' αὐτῶν τὴν ἔγκρισιν τῆς ἐκλογῆς του⁴. Ὅπως καὶ ἀνωτέρω σ. 195 συνεπέρανα, τὸ γεγονός τοῦτο τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Σάββα, τὸ ὁποῖον ὡς ἀσήμαντον παρέλειψε ν' ἀναγράψῃ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ καὶ οἱ μετ' αὐτὴν ἱστορικοὶ, ἠντλήθη ἀπὸ συνοδικὰς πράξεις τοῦ πατριάρχου Νικολάου δὲν ἀποκλείεται μάλιστα ν' ἀνεκινήθη καὶ τότε, ἔξ ἀφορμῆς τῆς ἐκλογῆς τοῦ Σάββα, τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως.

Διὰ ν' ἀνακεφαλαιώσω εἰς ὀλίγας γραμμάς τὸ περιεχόμενον τῆς προκειμένης πραγματείας, παρατηρῶ ὅτι αὕτη παρέχει καὶ ἐρμηνεῖ φιλολογικῶς, ὡς μνημεῖον ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς, καὶ ἱστορικῶς, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὰς πηγὰς, σπουδαιότατον ἀνέκδοτον κείμενον τῆς πολυταράχου ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Ταυτοχρόνως ὁμως καθορίζει τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τῆς πατριαρχείας τοῦ Γερμανοῦ, διαφωτίζει τὸν τρόπον, καθ' ὃν συνετάσσοντο τοιαῦτα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα, προοριζόμενα εἰς εὐρείαν δημοσιότητα, ζητεῖ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ τρόπου ἐργασίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλλου καὶ θὰ χρησιμεύσῃ, ἐλπίζω, διὰ τῆς συστηματικῆς καὶ συγκριτικῆς ἐξετάσεως τῶν μέχρι σήμερον γνωστῶν περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων κειμένων εἰς ἀκριβεστέραν καὶ ἱστορικωτέραν ἔξέτασιν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου κανονικοῦ προβλήματος.

I. ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ

αὕτη τῶν ἐπιτοπιῶν πηγῶν ὀφείλεται πιθανῶς καὶ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Σάββας διέμενεν ἴσως καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πατριαρχείας του ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ἦλθε πρᾶγματι, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἔγκρισιν τῆς ἐκλογῆς του.

¹ Ἱστορία τῆς ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων (Ἱεροσόλυμα - Ἀλεξάνδρεια 1910) σ. 393.

² Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων (Ἰάσιον 1715) σ. 744. Ὁ Δοσίθεος ἀντλεῖ προφανῶς ἐκ τοῦ Ἀωνύμου, ἐντεῦθεν καὶ λέγει σφαλερῶς περὶ τοῦ Σάββα ὅτι ἐκεῖνος 908 Β λέγει περὶ τοῦ Πεντακλᾶ ὀλίγον ἀνωτέρω· εἶτα ἐδόθη αὐτῷ καὶ ἡ Μαρώνια.

³ Προφανῶς ἔξ ἀφορμῆς τῆς καταλήψεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων τὸ 1099· ὁ Κάλλιστος φαντάζεται τοὺς Ἀραβας κατέχοντας τὴν Ἁγίαν Πόλιν, πρᾶγμα ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν χρονολογίαν, ποῦ δίδει ὁ ἴδιος.

⁴ Περὶ τῶν λοιπῶν ἀποκλίσεων τῆς παρὰ Νικηφόρῳ διηγήσεως ἴδε ἀν. σ. 197¹. 201¹.